

INDEX DE TERMENI

J

- jaf // 41
jalbă // 41
jefuirea celor căzuți pe câmpul de luptă // 41
jefuitor de epave // 41
jeler // 41
jgheab // 41
jihad // 41
jirebie // 42
jitar // 42
jîtnicer // 42
job sharing // 42
joc // 42
joc pentru calculator // 44
joc pentru consolă // 45
joc video // 46
jocuri arcade // 46
Joint Photographic Experts Group (JPEG) // 46
Joint Photographic Group (JPG) // 46
joint venture // 46
joncă // 49
joncțiunea posesiilor // 50
Jones Act (Merchant Marine Act) // 50
jude // 50
judec // 50
judecarea cererii // 50
judecarea cererii într-un termen optim și previzibil // 50
judecarea cererii de declarare judecătorească a morții // 51
judecarea cererii de strămutare // 51
judecarea intervenției // 51
judecată // 51
judecată amânată // 52
judecată bisericească // 52
judecată de urgență // 53
judecată după casare // 53
judecată fără citarea părților // 53
judecată în alt loc decât sediul instanței // 53
judecată în apel // 53
judecată în camera de consiliu // 53
judecată în cauzele cu infractori minori // 53
judecată în cazul recunoașterii învinuirii // 54
judecată în cazul sesizării Înaltei Curți de Casație și Justiție în vederea pronunțării unei hotărâri prealabile pentru dezlegarea unor chestiuni de drept // 54
judecată în căile de atac // 54
judecată în complet de divergență // 55
judecată în contestație în anulare // 55
judecată în contestație la executare // 55
judecată în continuare // 55
judecată în fond // 55
judecată în fond după anulare // 56
judecată în fond după casare // 56
judecată în lipsa părților // 57
judecată în procedura extrădării // 57
judecată în recurs în casație // 58
judecată în recurs în interesul legii // 58
judecată în revizuire // 58
judecată peste rând // 58
judecător // 58
judecător ad-hoc // 62
judecător al fondului // 62
judecător bisericesc // 62
judecător de cameră preliminară // 63
judecător de contencios administrativ // 63
judecător de drepturi și libertăți // 63
judecător de supraveghere a privării de libertate // 63
judecător delegat/detașat // 63
judecător delegat cu executarea // 64
judecător internațional // 64
judecător în apel // 65
judecător în recurs // 65
judecător raportor // 65
judecător specializat // 65
judecător stagiar // 65
judecătorie // 66
judecător-sindic // 66
judecătorii după județe // 68
judecirea cu sila // 68
județ // 68
judiciar // 69
jugărit // 69
jumătate // 70
jupân // 70
jura novit curia // 70
jurământ // 70

- jurământul cu brazda de pământ în cap sau cu traista
cu pământ în spinare // 71
- jurământul lui Hipocrate // 71
- jurători // 72
- jure gestionis // 72
- jure imperii // 72
- jure uxoris // 73
- juridic // 73
- juridicizare // 73
- juris et de jure // 75
- juris tantum // 75
- jurisconsult // 75
- jurisdicția Institutului de Stat pentru Testare și
Înregistrarea Soiurilor – ISTIS // 75
- jurisdicția Oficiului de Stat pentru Invenții și Mărci
(OSIM) și a Tribunalului București (TB) în materia
mărcilor înregistrate pe cale națională // 75
- jurisdicția Oficiului Uniunii Europene pentru
Proprietate Intelectuală (EUIPO) în materia
mărcilor Uniunii Europene, a desenelor și
modelelor industriale comunitare // 76
- jurisdicția Oficiului Comunitar pentru Soiuri
de Plante – OCSP // 76
- jurisdicția Oficiului European de Brevete în materie
de invenții // 77
- jurisdicția muncii // 78
- jurisdicția specială a Tribunalului București
și a Curții de Apel București, conferită în
domeniul proprietății industriale prin norme de
drept ale UE pentru creațiile protejate prin titluri
de protecție eliberate de EUIPO // 79
- jurisdicția specializată a Curții de Justiție a Uniunii
Europene (CJUE) și a Tribunalului Uniunii
Europene (TUE) în domeniul proprietății
intelectuale // 80
- jurisdicția specializată în domeniul invențiilor
brevetate la nivel național și competența
exclusivă a OSIM și a instanțelor judecătorești
specializate // 81
- jurisdicția specializată în domeniul invențiilor
protejate prin brevet european cu efect unitar
(BEEU) // 81
- jurisdicția specializată în domeniul proprietății
intelectuale/industriale // 83
- jurisdicția specializată și competența exclusivă
a Tribunalului București și a Curții de Apel
București în materia litigiilor privind drepturile
de proprietate industrială // 85
- jurisdicția și controlul asupra personalului și
obiectelor spațiale // 85
- jurisdicție // 86
- jurisdicție constituțională // 88
- jurisdicție administrativă // 89
- jurisdicție alternativă // 89
- jurisdicție civilă // 90
- jurisdicție consulară // 90
- jurisdicție consultativă // 90
- jurisdicție contencioasă // 90
- jurisdicție facultativă // 91
- jurisdicție internațională // 91
- jurisdicție obligatorie // 92
- jurisdicție penală // 92
- jurisdicție specială // 92
- jurisdicțional // 92
- jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului
(CEDO) // 92
- jurisprudența Curții interamericane a drepturilor
omului // 93
- jurisprudența Tribunalului Penal Internațional pentru
Fosta Iugoslavie // 94
- jurisprudența Tribunalului Penal Internațional pentru
Rwanda // 95
- jurisprudență // 96
- jurisprudență de contencios administrativ // 97
- jurisprudență neunitară // 97
- jurist // 97
- jurnal // 97
- jurnalist // 98
- Jurnalul Oficial al Comunităților Europene // 99
- Jurnalul Oficial al Uniunii Europene // 99
- jus ad bellum // 99
- jus cogens // 99
- jus in bello // 100
- jus primae noctis // 100
- jus sanguinis // 100
- jus soli // 101
- jusnaturalism // 101
- just // 102
- just titlu // 103
- justae nuptiae/justum matrimonium // 103
- justă cauză // 103
- justificare // 103
- justificarea calității de reprezentant // 104
- justificarea calității procesuale // 104
- justificarea interesului procesual // 104
- Justinian, Flavius Petrus Sabbatius // 105
- justiție // 106

justiție arbitrală // 106
 justiție internațională // 106
 justiție negociată // 106
 justiție penală internațională // 107
 justiție și afaceri interne în UE // 108
 just titlu putativ // 109

K

kafa'ah // 110
 kafalah // 110
 karaoke // 111
 khasa'rat al-jinsi'yah // 111
 kitsch // 112
 Know Your Client // 113
 know-how // 114
 knox, fort knox // 116
 Kompetenz-Kompetenz // 117
 Kondratiev, Nikolai Dimitrievici // 117
 kpi // 118

L

la cheie // 121
 LaGrand // 121
 la termen // 122
 la vedere // 122
 labilitate afectivă // 122
 labilitate emoțională // 122
 laborator de antropologie judiciară și reconstrucție facială // 123
 laborator de antropometrie judiciară // 123
 laborator de balistică judiciară // 123
 laborator de criminalistică // 123
 laborator de criminalistică mobil // 123
 laborator de dactiloscopie // 124
 laborator de examinare fire de păr // 124
 laborator de expertiză a microurmelor // 124
 laborator de expertiză a substanțelor explozive și a produselor de incendiere // 124
 laborator de expertiză a substanțelor toxice, stupefiante și precursori // 124
 laborator de expertiză criminalistică // 124
 laborator de expertiză fizico-chimică a documentelor // 125
 laborator de expertiză grafică // 125
 laborator de expertize genetice judiciare // 125

laborator de fizică judiciară // 125
 laborator de fonoscopie judiciară // 125
 laborator de relevare prin metode fizico-chimice a urmelor papilare // 126
 laborator de serologie // 126
 laborator de tehnica documentelor // 126
 laborator de traseologie // 126
 laborator foto-video // 127
 lac internațional // 127
 laceratie // 127
 lacunarism cerebral // 127
 lacună legislativă // 128
 lagună // 128
 laic // 129
 laicitatea căsătoriei // 129
 lampă cu vapori // 129
 lampă de cuarț // 129
 lampă de ultraviolet // 129
 landscaping ecologic // 129
 lansare // 130
 lanț // 130
 lanț de custodie // 130
 lanț de evenimente // 131
 lanț de transport internațional multimodal // 131
 lanț trofic // 131
 lanugo // 131
 laparotomie // 131
 lapidare // 131
 lapsare // 131
 lapsus // 132
 largul mării // 132
 latent // 132
 latinii // 132
 latitudine // 133
 latium maius // 133
 lato sensu // 133
 latura civilă a procesului penal // 133
 latura penală a procesului penal // 134
 lămurirea expertizei // 134
 lămurirea hotărârii și înlăturarea dispozițiilor contradictorii // 134
 lămurirea urgentă a unor fapte sau împrejurări ale cauzei // 134
 lămuriri // 135
 lămuriri suplimentare // 135
 lăsarea ca nesoluționată a acțiunii // 135
 lăsarea fără ajutor a unei persoane aflate în dificultate // 135
 lăsarea la apă a bărcii // 136

lăsământ succesoral // 136
 lăuzie // 136
 Le Clère, Marcel // 136
 leaseback // 136
 leasebase // 136
 leasing // 136
 Lechat, René // 139
 lega // 139
 legal tender // 140
 legalism // 141
 legalitate // 141
 legalitate a procesului civil // 141
 legalitatea actului medical // 142
 legalitatea căii de atac // 142
 legalitatea executării silite // 143
 legalitatea probei // 143
 legalitatea incriminării // 144
 legalitatea și loialitatea administrării probelor // 144
 legalitatea procesului penal // 145
 legalitatea sancțiunilor de drept penal // 145
 legalitatea sesizării instanței // 145
 legalizare // 146
 legalizare consulară // 146
 legalizarea semnăturii // 146
 legat // 147
 legat alternativ // 148
 legat conjunctiv // 149
 legat cu sarcină // 149
 legat cu termen // 150
 legat cu titlu particular // 150
 legat cu titlu universal // 151
 legat pontifical // 151
 legat pur și simplu // 152
 legat sub condiție // 152
 legat universal // 153
 legatar // 153
 legatul bunului altuia // 154
 legatul bunului indiviz // 154
 legatul debitorului // 155
 legatul rentei viagere sau al unei creanțe
 de întreținere // 155
 legatul uzufructului // 155
 legatum // 155
 legatum liberationis // 156
 legație // 156
 legătura criminalisticii cu alte științe // 156
 legătura lui Mihai // 157
 legătura normei conflictuale // 157
 legături strănse // 158

lege // 158
 lege aplicabilă // 161
 legea civilă aplicabilă // 161
 legea civilă de aplicare generală // 162
 lege de modificare a competenței instanțelor // 162
 lege economică // 162
 lege generală // 162
 lege specială // 163
 lege străină // 163
 legea Bonner // 166
 legea Buys Ballot // 166
 legea de procedură // 166
 legea forului // 166
 legea furtunilor // 167
 Legea Glass-Steagall // 167
 Legea Gramm-Leach-Bliley // 170
 legea marinei // 171
 legea națională // 171
 legea numerelor mari // 172
 legea pavilionului // 172
 lege-cadru de mediu // 172
 leges date // 172
 legi speciali per generalem non derogatur nec
 generali per specialem // 172
 legiferare // 172
 legile și obiceiurile războiului // 173
 legimitatio ad processum // 173
 legionar // 173
 legis actio // 173
 legislație // 174
 legislație de frontieră // 175
 legitim/legitimare // 175
 legitimare procesuală // 175
 legitimație de călătorie // 176
 legitimă apărare // 176
 legitimitate // 179
 legiune // 179
 legum dominus // 179
 Leibniz, Gottfried Wilhelm // 180
 lest // 180
 letargie // 181
 letopiseț // 181
 leu // 181
 leucom // 183
 lex // 183
 lex banderae // 184
 lex causae // 184
 lex commissoria // 185
 lex contractus // 186

lex dixit plus quam voluit // 187
 lex dixit quam voluit // 187
 lex domicilii // 187
 lex fori // 188
 lex loci // 188
 lex loci actus // 188
 lex loci celebrationis // 188
 lex loci contractus // 188
 lex loci damni // 189
 lex loci delicti commissi // 189
 lex loci executionis // 189
 lex loci solutionis // 190
 lex patriae // 190
 lex pavilionis // 190
 lex personalis // 190
 lex posterior derogat priori // 190
 lex posterior generalis non derogat priori
 speciali // 190
 lex rei sitae // 191
 lex societatis // 192
 lex specialis derogat generali // 192
 lex successionis // 192
 lex tertia // 192
 lex voluntatis // 193
 leziune // 193
 LFA – FACIAL ANALYSIS ALGORITHM // 194
 liber // 194
 liber de avarie particulară // 195
 liber de vamă // 195
 liber-schimb // 195
 libera apreciere a probelor // 196
 libera cercetare a dreptului // 196
 libera circulație a capitalurilor // 197
 libera circulație a mărfurilor // 197
 libera circulație a persoanelor // 198
 libera circulație a plăților // 199
 libera circulație a serviciilor // 199
 libera practică // 200
 liberalitate // 201
 liberalitate excesivă // 202
 liberalitate reziduală // 202
 liberalizarea comerțului // 203
 liber-arbitru // 203
 liberare condiționată // 203
 liberarea debitorului // 207
 liberarea terțului deținător // 209
 liberă trecere // 209
 libert // 210
 libertarianism // 210

libertas // 211
 libertate // 211
 libertate de alegere // 214
 libertate fundamentală // 214
 libertate sindicală // 215
 libertatea prestării de servicii // 215
 libertatea cercetării științifice // 215
 libertatea contractuală // 216
 libertatea de a construi insule artificiale și alte
 instalații autorizate de dreptul internațional // 219
 libertatea de a pune cabluri și conducte
 submarine // 219
 libertatea de circulație // 220
 libertatea de comunicare a misiunii diplomatice // 221
 libertatea de explorare și utilizare de către toate
 statele a spațiului extraatmosferic // 221
 libertatea de exprimare // 221
 libertatea de gândire, de conștiință și de religie // 222
 libertatea de întrunire și de asociere // 223
 libertatea de navigație // 223
 libertatea de pescuit // 224
 libertatea de stabilire // 224
 libertatea de survol // 224
 libertatea matrimonială // 224
 libertatea părților // 225
 libertatea testamentară // 225
 libertățile aerului // 225
 libertățile mării // 226
 liberum veto // 227
 libor // 227
 liceitate // 227
 licență // 227
 licență audiovizuală // 228
 licență contractuală de drepturi privind operele
 protejate prin drept de autor // 229
 licență contractuală a drepturilor de proprietate
 industrială // 229
 licență contractuală multiteritorială // 229
 licență de emisie // 229
 licență exclusivă // 229
 licență de funcționare // 230
 licență legală pentru drepturi de proprietate
 intelectuală // 230
 licență neexclusivă // 230
 licență obligatorie // 230
 licență obligatorie de invenții // 231
 licență obligatorie, din oficiu sau judiciară // 232
 licență obligatorie pentru soi nou de plante
 protejat // 232

- licență pentru un nou soi de plante // 232
licență pentru programe de calculatoare cu sursă deschisă // 232
licență pentru programe libere de calculatoare // 233
licență unică europeană // 233
licență de utilizare a frecvențelor radio în sistem digital terestru // 233
licențiat // 233
licențiator // 233
licențiere profesională pe piața financiară // 233
lichid cefalorahidian // 234
lichid de fază neapoasă (LFNA) // 234
lichidare daună // 234
lichidarea cheltuielilor // 235
lichidarea cheltuielilor de executare // 235
lichidarea pasivului succesoral // 236
lichidarea persoanei juridice // 236
lichidarea regimului matrimonial // 236
lichidator în procedura de lichidare voluntară a asigurătorilor // 237
lichiditate internațională // 237
licitație deschisă // 238
licitație publică // 238
licitație publică pentru executare silită // 238
licitație restrânsă // 239
licitații de capacitate // 239
lider de grup parlamentar // 239
Liga Națiunilor // 240
Liga Statelor Arabe // 240
ligatură // 240
Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation (LASER) // 240
limba arbitrajului // 241
limba de lucru // 242
limba desfășurării procesului // 242
limba minorităților naționale // 243
limba tratatului // 243
limbaj juridic // 244
limbă // 244
limbă maternă // 244
limbă oficială // 244
limfă // 245
limfoserom posttraumatic // 245
limita de încărcare // 246
limita despăgubirilor de asigurare în caz de malpraxis // 246
limita ghețurilor // 246
limitarea exercitării drepturilor omului // 246
limitarea folosirii restrângerilor drepturilor // 247
limitarea răspunderii în transporturi // 247
limită // 247
limită de concentrație (concentrație maxim admisă) // 248
limită de fluctuație a cursului valutar // 248
limită de toleranță // 249
limitări // 249
limitări ale aplicării tratatelor internaționale în spațiu // 251
limitări ale exercițiului drepturilor de autor // 250
limitări ale exercițiului drepturilor de proprietate industrială // 251
limitele apărării // 251
limitele dreptului de a dispune asupra moștenirii // 251
limitele efectului devolutiv // 253
limitele investiției instanței // 254
limitele judecății penale // 254
limitele juridice ale dreptului de proprietate privată // 254
limitele legale privind încheierea căsătoriei // 255
limitele procesului civil // 255
limitele rejudecării cauzei după desființarea hotărârii // 256
limitele reprezentării // 256
limitele urmăririi în procedura executării silite // 257
limitele utilizării inteligenței artificiale în obținerea consimțământului informat // 257
lingou // 258
lingua franca // 258
linie // 259
linie de bază a scrisului // 259
linia de țârm // 260
linie mediană // 260
linie de bază // 260
linie de coastă // 260
linie de credit // 260
linie de demarcație // 261
linie de frontieră // 261
linie de rudenie // 261
linii arhipelagice // 261
liniște publică // 261
lipotimie // 261
lipsa calității procesuale // 262
lipsa capacității procesuale de exercițiu // 262
lipsa capacității procesuale de folosință // 262
lipsa de interes // 262
lipsa de obiect // 263
lipsa de procedură // 263
lipsa dovezii achitării taxei judiciare de timbru // 263

- lipsa dovezii calității de reprezentant // 264
lipsa îndatoririi de a proba // 265
lipsa părților legal citate // 266
lipsa procedurii prealabile // 266
lipsa semnăturii // 266
lipsă de apărare // 267
lipsa de unitate a cererii de brevet pentru invenții multiple // 268
lipsa de unitate a unui grup de desene/modele pentru care se solicită înregistrarea printr-o singură cerere // 268
lipsirea de libertate în mod ilegal // 268
lira sterlină britanică // 269
listă de cale ferată // 270
listă de transport maritim/fluviat // 270
listă de cursuri valutare // 270
listă a martorilor // 271
listă a navelor la rînd // 271
listare // 271
listă cu experți // 272
listă de evenimente // 272
listă de ședință // 272
listă electorală complementară // 272
listă electorală permanentă // 273
literatură și drept // 273
litigii de muncă și asigurări sociale // 274
litigiu // 274
litigiu arbitral // 275
litigiu civil // 275
litigiu de contencios administrativ // 276
litigiu internațional // 277
litisconsorțiu procesual // 277
litispendență // 277
litispendență internațională // 278
litografie // 278
litopedion // 279
liturghie // 279
liturgie // 279
lividități cadaverice // 279
livrare de mărfuri // 279
livrare supravegheată // 279
livrări pe credit rambursabil în produse // 280
livret de familie // 280
livret de marinar // 280
Lloyd's (registru, sindicat) // 280
Lloyds german // 282
loc accesibil publicului // 282
loc de muncă // 282
loc înfundat // 283
loc sacru // 284
loc (pe traseul de deplasare a bunurilor și persoanelor) // 284
Local Area Network (LAN) // 284
local consular // 284
localitate // 285
localizarea sau urmărirea prin mijloace tehnice // 285
localul misiunii diplomatice // 285
Locard, Edmond // 285
locatar // 285
locatio operarum // 286
locatio operis faciendi // 286
locator // 286
locațiunea lucrurilor // 286
Locke, John // 286
lockout // 287
locotenență domnească // 288
locuința comună a soților // 288
locuința copiilor după divorțul părinților // 288
locuința familiei/locuința separată a familiei // 288
locuința închiriată a familiei // 290
locuința persoanei vătămate // 291
locuința suspectului sau inculpatului // 291
locuință // 291
locuință de serviciu // 291
locul achiziției intracomunitare de bunuri // 292
locul activității profesionale, al activității agricole, comerciale, industriale // 292
locul administrării probelor // 292
locul arbitrajului // 293
locul cercetării procesului // 293
locul citării // 294
locul comiterii faptei // 294
locul deschiderii succesiunii // 294
locul executării obligației // 295
locul executării silite // 295
locul importului de bunuri // 295
locul în care a fost prins suspectul sau inculpatul // 296
locul încheierii căsătoriei // 296
locul încheierii contractului // 296
locul judecării procesului // 297
locul licitației // 297
locul livrării de bunuri // 297
locul plății // 297
locul prestării // 298

locul săvârșirii infracțiunii // 298
 locul situării dezmembrământului // 298
 locul situării imobilului // 298
 locul unde se desfășoară judecata // 299
 locus delicti commissi // 299
 locus regit actum // 299
 locus standi // 299
 logică deontică // 300
 logică juridică // 300
 logodna // 301
 logofăt // 306
 lohn // 306
 lombard // 307
 lombrozian // 308
 Londra // 309
 longitudine // 311
 lordoză // 311
 loro nostro // 311
 lot de marfă // 312
 lovirea sau alte violențe // 312
 lovirea superiorului ori a inferiorului // 312
 loviri sau vătămări cauzatoare de moarte // 313
 lovitură de stat // 313
 low-cost carrier // 314
 luare a unor măsuri de supraveghere, ocrotire ori asigurare // 314
 luare de suflet // 314
 luare în cunoștință a termenului de judecată // 314
 luare în posesie canonică // 315
 luarea consimțământului // 316
 luarea cuvântului // 316
 luare de mită // 316
 luarea hotărârii // 318
 luarea interogatoriului // 318
 luciu de apă // 319
 lucrare de utilitate publică // 319
 lucrare publică // 320
 lucrare publică de interes local // 320
 lucrare publică de interes național // 320
 lucrări de îmbunătățiri funciare // 320
 lucrări de îndiguire // 320
 lucrări hidrotehnice // 321
 lucrător // 321
 lucrum cessans // 321
 lucrurile ca mijloace de probă // 322
 lumea a treia // 322
 lumină (pentru securitatea navigației) // 322
 lupă dactiloscopică // 323
 luxație // 323

M

Maastricht, criteriile de la... // 324
 macara // 326
 macroeconomie // 326
 macroscopic // 327
 macrotie // 327
 magazie // 327
 magaziner // 327
 magie // 327
 magister bonorum // 327
 magister libellorum // 328
 magister officiorum // 328
 magisteriu // 328
 magistrat // 329
 magistrat-asistent // 330
 magistratură // 331
 magna cum laudae // 331
 mahonă // 331
 mahr // 332
 mail bomb // 332
 mail server // 332
 mailbox // 332
 Maiorescu, Titu // 332
 major // 335
 major cu dizabilitate intelectuală // 335
 major cu dizabilitate psihosocială // 337
 majorarea capitalului social // 338
 majorări de întârziere // 339
 majoritate // 339
 majoritate absolută // 340
 majoritate calificată // 340
 majoritate de voturi // 342
 majoritate simplă // 342
 mala fides superveniens non nocet // 343
 malacie // 343
 Malberg, Carré de // 343
 malformație // 344
 malign // 344
 malitia supplet aetatem // 344
 malitiis non indulgendum est // 344
 malpraxis medical // 344
 malware // 345
 mamă purtătoare/mamă de substituție // 345
 mamă-surogat // 345
 management // 346
 managementul riscurilor // 346
 managementul activelor și pasivelor // 348
 managementul ecologic al deșeurilor // 348

- managementul financiar // 348
managementul funcției publice // 350
managementul riscului întreprinderii // 350
managementul riscurilor de mediu // 350
manager public // 351
mancipatio // 351
ManCo // 352
mandant // 352
mandat // 353
mandat ad litem // 355
mandat convențional între soți // 355
mandat de aducere // 356
mandat de aducere a martorului // 356
mandat de arestare preventivă // 357
mandat de brokeraj // 357
mandat de executare // 357
mandatul privind gestiunea colectivă a drepturilor
de autor // 358
mandat de ocrotire // 358
mandat de percheziție // 360
mandat de reprezentare judiciară // 360
mandat de siguranță națională // 362
mandat de supraveghere tehnică // 362
mandat european de arestare // 363
mandat general // 363
mandat internațional // 364
mandat judiciar între soți // 364
mandat pentru exercițiul drepturilor autorilor
încetați din viață fără moștenitori // 365
mandat special // 365
mandatar // 366
mandatar autorizat în proprietate industrială // 368
mandatum // 368
manevrarea taxei scontului // 368
manevră // 368
manie // 368
manierism // 368
manifest // 369
manifest vamal al mărfurilor // 369
manifestul navei // 370
manipulare // 370
manipulare genetică // 370
manipularea pieței // 370
manopere dolozive // 370
manu militari // 370
manuscrisere tipografică // 370
maparea riscurilor // 371
marasm // 371
marcaj // 371
marcaj de conformitate „CE” // 372
marcaj fals // 372
marcaj holografic // 372
marcarea locului faptei // 372
marcă anterioară // 373
marcă colectivă // 373
marcă (colectivă) de certificare // 373
marcă colectivă înșelătoare // 374
marcă colectivă simplă // 374
marcă combinată // 374
marcă cu grad de distinctivitate redus // 374
marcă de baraj sau de apărare // 375
marcă de fabrică, de comerț și de servicii // 375
marcă de renume (renumită) // 375
marcă de rezervă // 376
marcă descriptivă // 376
marcă dinamică // 377
marcă distinctivă și/sau puternic distinctivă // 377
marcă facultativă // 377
marcă figurativă // 378
marcă gustativă // 378
marcă individuală înșelătoare sau deceptivă // 378
marcă internațională // 379
marcă lipsită de distinctivitate // 379
marcă națională // 379
marcă notorie // 380
marcă notorie și/sau marcă de renume
(renumită) // 381
marcă obligatorie // 383
marcă olfactivă // 384
marcă sonoră // 385
marcă tridimensională // 385
marcă a Uniunii Europene // 385
marcă verbală // 386
mare // 386
mare interioară // 386
mare liberă // 386
mare teritorială // 387
Marea Adunare Națională // 389
Marea Baltică // 390
Marea Cameră // 391
Marea Cameră a Curții de Justiție
a Uniunii Europene // 391
Marea Depresie // 391
Marea Mediterană // 393
Marea Neagră // 394
maree // 394
marele cabotaj // 395
marfă // 395

- marfă fizică // 397
 marginalism // 397
 marină (comercială, civilă, militară) // 398
 Maritime Safety Committee MSC – IMO // 399
 marja de apreciere a statelor // 399
 marja de solvabilitate (marja minimă obligatorie) // 400
 marja dobânzii // 400
 marjă // 400
 MARPOL // 401
 marșrută // 401
 martor // 401
 martor amenințat // 403
 martor asistent // 403
 martor în procesul penal // 404
 martor la căsătorie // 404
 martor minor // 405
 martor protejat // 405
 martor vulnerabil // 405
 marxism // 406
 masă credală // 407
 masă monetară // 408
 masă patrimonială // 409
 masă succesorală // 410
 mască // 410
 mastercard (MC) // 410
 mater semper certa est // 411
 material rulant // 411
 material biologic/materie biologică // 411
 material de înmulțire // 411
 material de scriere // 411
 material genetic // 412
 material grafic // 413
 material radioactiv // 413
 materiale puse la dispoziția expertului // 413
 materie juridică (civilă, comercială, fiscală, administrativă, penală) // 413
 maternitate surogat // 414
 matriarhat // 415
 matriliniaritate // 415
 matrilocalitate // 415
 matrimonial // 415
 matrimonium justum // 415
 maturitate // 415
 maturizare // 416
 Mauss, Marcel // 416
 maximizarea averii debitorului // 417
 mayday // 417
 mănăstire de monahi (călugări) sau de monahii (călugărițe) // 417
 mănăstire închinată // 418
 mărfuri contrafăcute // 418
 mărfuri dintr-o trimitere poștală // 418
 mărfuri fără caracter comercial // 418
 mărfuri periculoase // 418
 mărfuri pirat // 418
 mărfuri reintroduse // 419
 mărfuri similare // 419
 mărfuri unionale // 419
 mărturie // 419
 mărturie indirectă // 420
 mărturie mincinoasă // 420
 mărturisire // 421
 mărturisire calificată // 422
 mărturisire complexă // 422
 mărturisire extrajudiciară // 422
 mărturisire judiciară // 422
 mărturisire simplă // 423
 mărturisire tacită // 423
 măsura internării nevoluntare // 424
 măsuri asigurătorii // 424
 măsuri asigurătorii fiscale // 425
 măsuri ce pot fi dispuse de executorul judecătoresc // 426
 măsuri comerciale autohtone // 426
 măsuri cu efect echivalent restricțiilor cantitative // 426
 măsuri de administrare judiciară // 427
 măsuri de conservare a florei și faunei // 428
 măsuri de constrângere // 428
 măsuri de ocrotire // 428
 măsuri de protecție specială a copilului (lipsit, temporar sau definitiv, de ocrotirea părinților săi) // 432
 măsuri de refacere a mediului // 432
 măsuri de salvagardare // 433
 măsuri de siguranță // 433
 măsuri de siguranță cu caracter medical // 434
 măsuri educative // 434
 măsuri executorii fiscale // 435
 măsuri luate de instanță // 435
 măsuri luate de președintele instanței // 436
 măsuri pentru combaterea discriminării // 437
 măsuri pentru pregătirea judecății // 437
 măsuri premergătoare // 438
 măsuri preventive // 439
 măsuri privind executarea unui tratat // 439

- măsuri provizorii // 440
 măsuri provizorii și conservatorii // 442
 măsuri prudențiale // 443
 măsuri restrictive // 443
 măsuri și obligații impuse de instanță // 443
 măsuri tehnice de protecție a operelor
 și a drepturilor autorilor // 444
 măsuri urgente // 445
 măsuri vremelnice // 446
 mătușă // 446
 mecanism de cooperare judiciară internațională // 446
 mecanism de dezvoltare nepoluantă // 446
 mecanism de siguranță // 447
 mecanism financiar // 447
 mecanism unic de supraveghere financiară
 a UE // 447
 mecanisme de apărare a eului // 448
 mecanisme de soluționare a litigiilor fiscale
 în UE // 449
 mecanismul de cooperare și verificare // 449
 mecanismul european de stabilitate // 450
 mecanismul rezervelor minime obligatorii // 451
 mecanismul unic de rezoluție // 452
 mecenat // 453
 meconiu // 453
 mediator // 453
 mediator european // 454
 medicament generic // 454
 medicament inovativ sau original // 454
 medicină legală // 455
 medicină personalizată // 455
 medicul de medicina muncii // 455
 mediere // 455
 mediere internațională // 465
 mediere în executarea silită fiscală // 465
 medierea conflictelor de familie // 465
 medierea conflictelor de muncă // 465
 medierea în procesul penal // 465
 medierea în procesul civil // 465
 medierea în comerțul intern și internațional // 465
 mediu // 465
 mediu artificial // 465
 mediu înconjurător // 465
 mediu natural // 466
 mediu sănătos și echilibrat // 466
 megalomanie // 466
 melancolie // 466
 melanonichie/melonichie // 466
 melanoplachie // 466
 melodidimie // 466
 membri de familie // 467
 membrii organelor de conducere și/sau
 supraveghere // 468
 membru al misiunii diplomatice // 468
 membru al postului consular // 468
 membru al unei organizații internaționale // 469
 membru asociat // 469
 membru fantomă // 469
 memorandum // 469
 memorandum de înțelegere // 470
 memorie // 470
 memoriu (~ în apărare, ~ în replică,
 ~ în duplică) // 470
 memoriu în duplică // 471
 memoriu în replică // 471
 menținerea măsurilor // 471
 menținere a soiului protejat // 471
 menținerea stabilității prețurilor // 471
 mențiunea că „pronunțarea s-a făcut în ședință
 publică” // 472
 mențiunea că „pronunțarea s-a făcut prin punerea
 soluției la dispoziția părților de către grefa
 instanței” // 472
 mențiunile făcute de creditor // 472
 mercantilism // 473
 mercaptani // 473
 mercenar // 474
 MERCOSUR // 474
 mesagerie // 474
 mesaj // 474
 meserie // 475
 metale monetare/prețioase // 475
 metasimulare // 475
 metateorie // 475
 metoda identi-kit // 476
 metoda caligrafic-descriptivă // 476
 metoda comparativă // 476
 metoda cuvântului-cheie // 476
 metoda enzimei de restricție // 476
 metoda fitoaglutinării // 477
 metoda fotorobotului // 477
 metoda Holzer // 477
 metoda Huber // 477
 metoda izoaglutinării // 478
 metoda Lattes // 478
 metoda observațională // 478
 metoda occidentală/non-occidentală // 478
 metoda portretului computerizat // 479

- metoda portretului schițat // 479
metoda portretului vorbit // 479
metoda reacției în lanț a polimerazei // 481
metoda supraproiecției // 481
metodă // 482
metodă comunitară // 482
metodă deschisă de coordonare // 483
metodă interguvernamentală // 484
metode cromatografice // 485
metode de analiză spectrală // 485
metode speciale de supraveghere sau cercetare // 485
metodologia identificării criminalistice // 486
metodologie // 486
metodologie criminalistică // 487
metodologie juridică // 487
metus // 488
microbuz // 488
microeconomie // 488
microfinanțare // 488
microîntreprindere // 489
mijloc circulant (fond) // 489
microscop comparator // 490
microscop de polarizare // 490
microscop electronic // 490
microscop optic // 491
microscopie // 491
microstriație // 491
micourme // 491
micul cabotaj // 492
midriază // 492
MiFID II European Securities and Markets Authority // 492
migrație // 492
migrație climatică // 492
mijloc alternativ de soluționare a disputelor // 492
mijloace de apărare // 497
mijloace de constrângere indirectă // 498
mijloace de dobândire a cetățeniei // 499
mijloace de încunoștințare a părților // 499
mijloace de luptă // 500
mijloace de probă // 500
mijloace de soluționare pașnică a diferendelor internaționale // 501
mijloace materiale de probă // 502
mijloace materiale și financiare // 503
mijloace procesuale de restabilire a situației anterioare // 504
mijloc fix // 504
mijloc fix amortizabil // 505
milă marină // 505
militari încazarmați // 506
Mill, John Stuart // 506
mim // 508
mimicompozitor // 508
minciună // 508
mine antipersonal // 508
mine antivehicule // 508
mine terestre // 508
mineralier // 508
minisatețiți // 509
ministat // 509
minister // 509
Ministerul Mediului // 510
Ministerul Muncii și Solidarității Sociale // 510
Ministerul Public // 510
ministru // 515
ministru consilier // 515
ministru cu însărcinări speciale pe lângă prim-ministru // 515
ministru de stat // 515
ministru delegat // 516
ministru plenipotențiar // 516
ministrul justiției // 516
minor // 558
minoritate // 559
minoritate de blocare // 560
minoritate etnică // 561
minoritate națională // 562
Minovici Mina, Minovici Nicolae și Minovici Ștefan // 564
minus petita // 564
minută // 565
mioză // 566
mir // 566
miscellaneous chargers order // 566
misiune consulară // 567
misiune diplomatică permanentă // 567
misiune inventivă // 568
misiune specială // 568
misiuni de tip Petersberg // 569
misiunile permanente pe lângă organizațiile internaționale // 569
missio canonica // 570
mișcare de capital // 570
mișcare de eliberare națională // 570
mișcare de nealinieră // 571
mitomanie // 571
mitridatizare // 572

- mitropolie // 572
 mitropolit // 572
 moarte // 573
 mobile banking // 574
 mobilitatea forței de muncă // 574
 mobilizare // 575
 mod de organizare flexibil a timpului de lucru // 575
 mod de viață // 575
 modalitate de executare // 576
 modalități ale obligațiilor // 576
 modalități de comunicare a actelor
 de procedură // 577
 modalități de exercitare a supravegherii activității
 organelor de cercetare penală // 577
 modalități de plată // 577
 modalități de stingere a obligațiilor // 577
 model (în drept) // 577
 model de utilitate // 578
 model industrial // 578
 modelare // 579
 modelarea proceselor de afaceri // 579
 modele de comparație // 579
 Modestinus, Herennius // 579
 modificarea actelor procedurale // 580
 modificarea actului administrativ // 580
 modificarea actului constitutiv al societății // 580
 modificarea cererii de brevet și a brevetului de
 invenție // 580
 modificarea cererii de chemare în judecată // 580
 modificarea contractului de transport // 581
 modificarea contractului individual de muncă // 582
 modificarea convenției matrimoniale // 582
 modificarea convențională a regimului
 matrimonial // 583
 modificarea declarației de căsătorie // 583
 modificarea destinației creditelor bugetare // 583
 modificarea hotărârii judecătorești // 583
 modificarea înscrisului // 585
 modificarea judiciară a regimului matrimonial // 585
 modificarea operei // 586
 modificarea pedepsei // 586
 modificarea raportului de serviciu // 586
 modificarea scrisului // 587
 modificarea tratatelor internaționale // 587
 modificări ale locului comiterii faptei // 588
 modificări privind marca înregistrată // 589
 moduri de înfățișare a înscrisurilor care nu se găsesc
 la parte // 589
- moduri de sesizare a organelor de urmărire
 penală // 590
 modus vivendi // 590
 moment al sesizării executorului judecătoresc // 590
 moment de invocare a excepției // 591
 moment psihologic // 591
 momentul încheierii contractului // 592
 momentul încheierii căsătoriei // 594
 monarhie // 594
 moneda crypto // 597
 moneda digitală // 598
 monedă // 600
 monedă metalică și divizionară // 602
 monedă unică europeană // 602
 monede și medalii ale autorității monetare
 (monede de investiții) // 603
 monetarism // 603
 monetizare // 606
 monism // 606
 monitoringul mediului // 609
 monitorizare // 609
 Monitorul Oficial al României // 610
 Monitorul Oficial al unității
 administrativ-teritoriale // 611
 monogamie // 612
 monometalizm // 612
 monoparental // 613
 monopol // 614
 monopol de stat // 616
 monopol valutar // 617
 Montesquieu // 617
 Montreal // 619
 monument // 619
 monumente ale naturii // 629
 mora // 637
 mora creditoris // 637
 mora debitoris // 637
 morală internațională // 637
 moratoriu // 638
 morbiditate // 638
 morfologia scrisului // 638
 morgă // 638
 mortis causa // 638
 mos maiorum // 639
 mostră // 639
 mostră biologică // 639
 moștenire // 639
 moștenire ab intestat // 639
 moștenire legală // 640

moștenire testamentară // 640
moștenire vacantă // 640
moșteniri succesive // 641
moștenitor // 642
moștenitor aparent // 642
moștenitor legal // 642
moștenitor neregulat sau iregular // 643
moștenitor nesezinar // 643
moștenitor rezervatar // 643
moștenitor sezinar // 644
moștenitor testamentar // 644
motivare implicită // 644
motivarea actului administrativ // 645
motivarea actului administrativ // 645
motivarea apelului // 645
motivarea cererii // 646
motivarea hotărârii judecătorești // 646
motivarea recursului în casație // 647
motivație // 647
motive (decisive, decizorii, indiferente, contradictorii) // 648
motive de apel // 649
motive de casare // 650
motive de contestație în anulare // 652
motive de contestație la executare // 654
motive de divorț // 655
motive de drept // 657
motive de fapt // 657
motive de formulare a contestației privind tergiversarea procesului // 657
motive de ordine publică // 658
motive de recurs // 659
motive (absolute și relative) de refuz de înregistrare a unui semn ca marcă // 659
motive de revizuire // 660
motive străine pricinii // 662
motu proprio // 662
moțiune // 662
moțiune de cenzură // 663
moțiune simplă // 663
mucarer // 663
mucoasă // 663
muhurdar // 663
mulaj // 663
multiculturalism // 664
multidisciplinaritate // 665
MultiMedia Card (MMC) // 665
Multimedia Messaging Service (MMS) // 665
multinațională // 666

multi-risc // 666
multiplicatorul depozitelor bancare // 666
multiplicitatea formelor // 667
mumificare // 667
muncă // 667
muncă de noapte // 667
muncă forțată sau obligatorie // 668
muncă în schimburi // 669
muncă la domiciliu // 669
muncă nedeclarată // 669
muncă prin agent de muncă temporară // 670
muncă subdeclarată // 670
muncă suplimentară // 670
municipiu // 671
municipiul București // 673
must carry // 674
mustrare // 674
mustrare scrisă // 674
mutabilitatea convențiilor matrimoniale // 675
mutatis mutandis // 675
mutilare genitală feminină // 675
mutism // 675
mutualizare // 675
mutuum // 676
mutuum consensus // 676
mutuum dissensus // 676
muzeu // 676
muzică ambientală // 676

N

Napoleon Bonaparte // 677
narcolepsie // 679
naș // 679
naștere // 679
nașterea creanțelor și obligațiilor fiscale // 680
Natura 2000 // 680
natura juridică a căsătoriei // 680
natura juridică a logodnei // 681
natura juridică a regimului matrimonial // 682
naturalia non sunt turpia // 682
naturalizare // 682
naționalitate // 683
naționalitatea navei // 683
naționalitatea persoanei juridice // 683
naționalizare // 684
națiune // 684
naufragiați // 687

- naufragiu // 687
 nautae // 687
 nauticum foenus // 687
 navă de inspecție piscicolă // 687
 navă depoluatoare // 688
 navă maritimă // 688
 navă sub pavilion străin // 698
 navetă legislativă // 699
 navicert // 700
 navigabilitate // 700
 navigator // 700
 navigație // 700
 navlosant // 701
 navlosire // 701
 navlositor // 701
 navlu // 701
 ne bis in idem // 703
 ne varietur // 703
 neacceptarea moștenirii // 703
 neachitare la termen/la scadență // 704
 neagravarea/neînrautățirea situației în propria cale de atac // 704
 nebeligeranță // 704
 necesar într-o societate democratică // 704
 necesitate // 705
 necesitate militară // 706
 necessitas non habet legem // 706
 necombatant // 707
 necompetență // 707
 neconcludent // 710
 neconformitate // 710
 neconstituționalitate // 710
 necontradictorialitatea urmăririi penale // 711
 necorespundere profesională // 711
 necropsie // 712
 necroză // 712
 nedeductibil // 712
 nedemnitate succesorală // 713
 nedemnitate succesorală de drept // 714
 nedenunțare // 714
 nedenunțarea unor infracțiuni contra securității naționale // 715
 nedepunerea cauțiunii // 715
 nedepunerea prețului // 715
 nedezvăluire // 716
 nediscriminare // 716
 neexaminare pe fond // 716
 neexecutarea obligațiilor contractuale // 716
 neexecutarea sancțiunilor penale // 720
 neglijarea copilului // 720
 neglijența repetată în rezolvarea lucrărilor // 720
 neglijență // 721
 neglijență în păstrarea informațiilor // 721
 neglijență în serviciu // 722
 negociabilitatea documentului de transport // 723
 negociere // 723
 negociere colectivă // 724
 negociere competitivă // 724
 negociere individuală // 725
 negociere în afaceri // 725
 negociere pentru aderare // 726
 negocierea contractului individual de muncă // 726
 negocierea contractului/acordului colectiv de muncă // 727
 neîndeplinirea îndatoririlor de serviciu sau îndeplinirea lor defectuoasă // 727
 neînțelegerea soților asupra cererilor accesorii // 727
 nejustificat // 727
 nelegalitate (excepție) // 728
 nelegalitatea actului administrativ // 728
 neluare în seamă // 729
 neluarea măsurilor legale de securitate și sănătate în muncă // 729
 neluarea măsurilor necesare în operațiunile navale // 729
 nemijlocire // 730
 neminem laedit qui suo iure utitur // 730
 nemo alienum factum promittere potest // 730
 nemo auditur propriam turpitudinem allegans // 731
 nemo censetur ignorare legem // 731
 nemo dat quod non habet // 731
 nemo iudex in causa sua // 731
 nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet // 731
 nemotivare // 732
 neocolonialism // 733
 neoecologie // 733
 neofit // 733
 neokantianism // 733
 neoliberalism // 734
 neomarxism // 735
 neoplasm // 736
 neplata taxelor pentru procedurile legale de protecție a proprietății industriale // 737
 neplata taxelor de reînnoire // 737
 neplata taxelor de menținere în vigoare a brevetului de invenție // 737
 neplată prelungită // 737

- neprezentarea înscrisului // 737
 neprezentarea la încorporare sau concentrare // 737
 neprezentarea părților // 738
 nepublicitatea urmăririi penale // 738
 neregulă // 738
 nerespectarea atribuțiilor privind verificarea tehnică
 ori efectuarea reparațiilor // 739
 nerespectarea hotărârii judecătorești // 739
 nerespectarea măsurilor legale de securitate
 și sănătate în muncă // 740
 nerespectarea măsurilor privind încredințarea
 minorului // 740
 nerespectarea obligației procesuale // 741
 nerespectarea regimului armelor
 și al munițiilor // 741
 nerespectarea regimului materialelor nucleare
 sau al altor materii radioactive // 741
 nerespectarea regimului materiilor explozive // 742
 nerespectarea regimului urnei de vot // 742
 nerespectarea termenului // 743
 neretroactivitatea tratatelor internaționale // 743
 neretroactivitatea legii // 743
 nerezident // 745
 nesoluționarea în termen legal a unei cereri // 745
 netemeinicie // 746
 netimbrare // 746
 neto // 746
 neutralitate // 746
 neutralitate axiologică // 748
 neutralizare // 748
 neutralizarea riscurilor // 748
 nevroză // 748
 new for old // 751
 New York // 751
 Next Generation EU // 752
 Next Generation Internet // 752
 nexum // 753
 nistagmus // 753
 nișă ecologică // 753
 nivel de aspirații // 753
 nivel general al prețurilor // 753
 no cure, no pay // 753
 nod // 753
 nomen, fama, tractatus // 754
 nomenclator al unităților teritoriale pentru
 statistică // 754
 nomenclator standard mărfuri // 754
 Nomenclatorul Internațional Standard
 al Mărfurilor // 754
 Nomenclatorul tarifar de la Bruxelles // 754
 nomenclatura combinată // 755
 nomenclatura sistemului armonizat // 755
 nomenclatura TARIC // 755
 nomenclatură // 755
 non bis in idem // 755
 non reformatio in peius // 756
 normalitate psihică // 756
 normativism // 756
 normă // 756
 normă conflictuală // 758
 normă de aplicație imediată // 758
 normă de drept administrativ // 758
 normă de muncă // 759
 normă de procedură // 759
 normă de procedură civilă // 759
 normă de procedură penală // 760
 normă de tehnică legislativă // 760
 normă de venit // 760
 normă juridică // 761
 normă socială // 761
 normă de calitate a mediului // 762
 normă de emisie // 762
 norme de produs // 762
 norme tehnice silvice // 762
 norme unitare de transport (NUT) // 763
 nosocomial // 763
 notă de constatare și evaluare a pagubei // 763
 notă de lichidare // 763
 notar de stat // 763
 notar public // 763
 notare // 764
 notare sau înscriere ipotecară // 764
 notă (de acoperire, de acceptare, de avizare a primei,
 de cerere, de reziliere) // 764
 notă colectivă // 765
 notă confidențială // 765
 notă de audiență // 765
 notă de compensare // 765
 notă de fundamentare // 765
 notă diplomatică // 765
 notă identică // 765
 notă semnată // 765
 notă verbală // 766
 note de ședință/notele grefierului // 766
 notice of readiness – NOR // 766
 notificare // 767
 notificare de mediu // 769
 notificare de reexport // 769

- notificare fiscală // 769
 notificare în cazurile de insolvență
 transnațională // 769
 notificare în procedurile de recunoaștere
 și executare a hotărârilor judecătorești
 și arbitrale străine // 770
 Nottebohm // 770
 notorietate (în materie probatorie) // 770
 noțiune juridică // 770
 noua expertiză criminalistică // 770
 noua ordine mondială // 771
 nou-născut // 772
 noutatea desenului și modelului industrial // 773
 noutatea invenției // 773
 noutatea soiurilor de plante // 774
 novatio // 775
 novație // 775
 noviciat // 778
 noxă // 778
 nu la ordin // 778
 nucleotidă // 778
 nud proprietar // 778
 nudă proprietate // 778
 nulitate // 779
 nulitate absolută // 780
 nulitate expresă // 782
 nulitate parțială // 782
 nulitate relativă // 783
 nulitate totală // 784
 nulitate virtuală // 784
 nulitatea actelor de procedură // 784
 nulitatea actului administrativ // 785
 nulitatea actului administrativ fiscal // 786
 nulitatea clauzelor abuzive // 786
 nulitatea contractului individual de muncă // 788
 nulitatea contractului/acordului colectiv
 de muncă // 789
 nulitatea societății comerciale // 789
 nulitatea/anularea hotărârii organelor statutare // 789
 nulla est viventis hereditas // 790
 nulla poena sine lege // 790
 nullum crimen sine lege // 791
 număr // 791
 număr de exemplare // 791
 număr de identificare fiscală // 791
 număr de înmatriculare al societății // 792
 număr de referință al garanției // 792
 numele comerciale sau firmele // 792
 numele copilului // 793
 nume de domeniu // 793
 numele de familie al soților // 794
 numerar // 795
 nunțiu papal // 796

ENCICLOPEDIA JURIDICĂ ROMÂNĂ

VOLUMUL IV

J-N

Universitatea
„Titu Maiorescu” din București

Institutul de Cercetări Juridice
„Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române

INIȚIATORI ȘI EDITORI GENERALI AI PROIECTULUI

Prof. univ. dr. Iosif R. Urs
Președintele
Universității „Titu Maiorescu” din București

Prof. univ. dr. Mircea Duțu
Directorul Institutului de Cercetări Juridice
„Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române

ENCICLOPEDIA JURIDICĂ ROMÂNĂ

VOLUMUL IV

J-N

COORDONATORI GENERALI AI VOLUMULUI

Prof. univ. dr. Iosif R. Urs
Prof. univ. dr. Nicolae Popa

Prof. univ. dr. Adrian Severin
Prof. univ. dr. Corneliu Bîrsan

Editura
Academiei Române

Editura
Universul Juridic

București
2025

INIȚIATORI ȘI EDITORI GENERALI AI PROIECTULUI

Prof. univ. dr. Iosif R. Urs – Președintele Universității „Titu Maiorescu” din București
Prof. univ. dr. Mircea Dușu – Directorul Institutului de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române

COORDONATORI GENERALI AI VOLUMULUI

Prof. univ. dr. Iosif R. Urs

Prof. univ. dr. Adrian Severin

Prof. univ. dr. Nicolae Popa

Prof. univ. dr. Corneliu Bîrsan

CONTRIBUTORI

TEORIA GENERALĂ A DREPTULUI; PSIHLOGIE JURIDICĂ; FILOSOFIA DREPTULUI

prof. univ. dr. Mihai Bădescu – coordonator
prof. univ. dr. Sorin Ivan – coordonator
conf. univ. dr. Mihail Niemesch – coordonator
prof. univ. dr. Ion Craiovan
prof. univ. dr. Gheorghe Dănișor
prof. univ. dr. Dan Claudiu Dănișor
prof. univ. dr. Emilian Ciongaru
conf. univ. dr. Iulia Boghirnea
lect. univ. dr. Florin Dumitrescu
asist. univ. dr. Ionuț Neffiu
psiholog dr. Ion Duvac

DREPT CONSTITUȚIONAL

prof. univ. dr. Adrian Severin – coordonator
conf. univ. dr. Marius Nicolae Bălan – coordonator
prof. univ. dr. Mircea Criste
conf. univ. dr. Silviu Gabriel Barbu
conf. univ. dr. Claudia Gilia

DREPT ADMINISTRATIV

prof. univ. dr. Verginia Vedinaș – coordonator
prof. univ. dr. Vasilica Negruț
conf. univ. dr. Dan Constantin Mățu
conf. univ. dr. Mircea Ursuța
conf. univ. dr. Marta Claudia Cliza
conf. univ. dr. Elena Emilia Ștefan

DREPT CIVIL

prof. univ. dr. Iosif R. Urs – coordonator
prof. univ. dr. Săche Neculaescu – coordonator
prof. univ. dr. Liviu Stănculescu
prof. univ. dr. Ioan Adam
conf. univ. dr. Ilioara Genoiu
lect. univ. dr. Ioan Morariu

DREPT PROCESUAL CIVIL

prof. univ. dr. Evelina Oprina – coordonator
conf. univ. dr. Mădălina Dinu
conf. univ. dr. Mihaela Cristina Mocanu
lect. univ. dr. Ioana Veronica Varga
conf. univ. dr. Nicolae Horia Țiț
jud. dr. Mădălina Jebelean

DREPT PENAL

prof. univ. dr. Alexandru Boroi – coordonator
prof. univ. dr. Constantin Duvac
conf. univ. dr. Mirela Gorunescu

conf. univ. dr. Ionuț Andrei Barbu
lect. univ. dr. Bogdan Virjan
lect. univ. dr. Iulia Elena Nistor

DREPT PROCESUAL PENAL

conf. univ. dr. Andreea Simona Uzlău – coordonator
prof. univ. dr. Carmen Silvia Paraschiv
conf. univ. dr. Denisa Barbu
lect. univ. dr. Georgiana Maria Teodorescu
asist. univ. dr. Cătălin Marin
jud. dr. Victor Văduva
av. Floarea Grosu

DREPT COMERCIAL

prof. univ. dr. Smaranda Angheni – coordonator
prof. univ. dr. Florentina Camelia Stoica
conf. univ. dr. Carmen Pălăcean
lect. univ. dr. Mihaela Georgiana Iliescu
lect. univ. dr. Paul George Buta
jud. dr. Nicoleta Țăndăreanu
cons. jur. dr. Dragoș Călin

DREPTUL MUNCII

prof. univ. dr. Magda Volonciu
prof. univ. dr. Iosif R. Urs
prof. univ. dr. Alexandru Țiclea
av. dr. Dragoș Brezeanu

DREPTUL FAMILIEI

conf. univ. dr. Antigona Camelia Iordana – coordonator

DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC

conf. univ. dr. Felicia Maxim – coordonator
amb. prof. univ. dr. h.c. Ion M. Anghel
prof. univ. dr. Irina Moroianu Zlătescu
prof. univ. dr. Nicoleta Diaconu
prof. univ. dr. Olimpiu Crauciuc
prof. univ. dr. Traian Chebelev
prof. univ. dr. Gabriela Oanță
conf. univ. dr. Roxana Mariana Popescu
conf. univ. dr. Mădălina Cocoșatu
lect. univ. dr. Daniela Panc

DREPTURILE OMULUI

prof. univ. dr. emerit Nicolae Voiculescu – coordonator
prof. univ. dr. Aurora Ciucă
conf. univ. dr. Alina Gentimir
asist. univ. dr. Maria Beatrice Berna
amb. dr. Ion Diaconu

DREPTUL UNIUNII EUROPENE**prof. univ. dr. Augustin Fuerea – coordonator****prof. univ. dr. Adrian Severin – coordonator**

prof. univ. dr. Irina Moroianu Zlătescu

conf. univ. dr. Constanța Mătușescu

conf. univ. dr. Roxana Mariana Popescu

lect. univ. dr. Alina-Mihaela Conea

prof. univ. dr. Nicoleta Diaconu

DREPT NOTARIAL**conf. univ. dr. Manuela Tăbăraș – coordonator**

prof. univ. dr. Liviu Bogdan Ciucă

dr. Alin Moise

DREPT INTERNAȚIONAL PRIVAT**prof. univ. dr. Ioan Chelaru – coordonator**

prof. univ. dr. Adrian Severin

conf. univ. dr. Mădălina Botină

lect. univ. dr. Maria-Carolina Niță

dr. Decebal Adrian Ghinoiu

DREPTUL COMERȚULUI INTERNAȚIONAL**DREPT COMPARAT****prof. univ. dr. Adrian Severin – coordonator**

conf. univ. dr. Carmen Pălăcean

lect. univ. dr. Roxana Maria Chirieac

DREPT ROMAN

prof. univ. dr. Cristinel Ioan Murzea

prof. univ. dr. Valeriu M. Ciucă

prof. univ. dr. Emil Molcuț

ISTORIA DREPTULUI ROMÂNESC

cercetător Cătălin Boboc

lect. univ. dr. Andrei Tinu

CRIMINALISTICĂ**conf. univ. dr. Adrian Cristian Moise – coordonator**

conf. univ. dr. Dan Voinea

lect. univ. dr. Gabriela Matei

lect. univ. dr. Carmina Elena Tolbaru

MEDICINĂ LEGALĂ**prof. univ. dr. Valentin Iftenie – coordonator**

prof. univ. dr. Sorin Hostiuc

dr. Francesca Culea

dr. Alina Frunză

DREPTUL ASIGURĂRIILOR**prof. univ. dr. Dumitru Badea – coordonator**

prof. univ. dr. Felicia Alexandru

conf. univ. dr. Laura Elly Naghi

lect. univ. dr. Alexandru Bulearcă

av. Liviu Chiric

DREPTUL TRANSPORTURILOR**prof. univ. dr. Olimpiu Crauciuc – coordonator**

prof. univ. dr. Constantin Anechitoea

prof. univ. dr. Florica Brașoveanu

DREPT MEDICAL

lect. univ. dr. Manuela Sîrbu

asist. univ. dr. Cristina Teodora Pop

asist. univ. dr. Nicoleta Ramona Predescu

DREPT BANCAR; DREPT FINANCIAR; DREPT**FISCAL; DREPT VAMAL**

prof. univ. dr. Sebastian Bodu

prof. univ. dr. Ionica Oncioiu

conf. univ. dr. Ioana Maria Costea

ec. dr. Vasile Săvoiu

DREPTUL PROPRIETĂȚII INTELLECTUALE**prof. univ. dr. Viorel Roș – coordonator**

conf. univ. dr. Ciprian Raul Romițan

lect. univ. dr. Paul George Buta

asist. univ. dr. Andreea Livădariu

DREPTUL MEDIULUI

lect. univ. dr. Mihaela Paul

DREPT CANONIC

Pr. dr. Eduard Giurghi

CONSULTANȚI ȘTIINȚIFICI

cercetător șt. gr. I Gheorghe Buta

prof. univ. dr. Constantin Sima

AU MAI CONTRIBUIT

av. dr. Luiza Neagu, prof. univ. dr. Elena Anca Iancu, asist. univ. dr. Lorena Codeia, av. drd. Alexandru Domșa,

av. Silviu Nicolae Pană, drd. ec. Răzvan Tudor

SECRETARIAT EJR

Alexandra Badea

Ana Maria Perpelea

MULȚUMIRI

Coordonatorii volumului aduc mulțumiri Editurii Academiei Române, Editurii Universul Juridic și colectivului redacțional al Universității „Titu Maiorescu” din București pentru contribuția adusă la uniformizarea și armonizarea definițiilor, strădania și preocuparea constantă pentru finalizarea și apariția acestui volum.

CUVÂNT-ÎNAINTE

Volumul al patrulea al Enciclopediei Juridice Române, care, în aproape o mie de pagini, cuprinde termeni și expresii juridice și parajuridice corespunzătoare literelor alfabetului de la „J” la „N”, reprezintă o nouă și importantă realizare a unui grup de experți în drept și, în aceeași măsură, a unui grup de specialiști în științe conexe dreptului, precum economia, filosofia, psihologia, etica, politologia, sociologia, criminologia, logica, medicina legală, și care alimentează gândirea juridică și își găsesc, totodată, finalitate în și prin drept. Este un fapt cert că, fără aportul substanțial al științelor conexe enumerate, dreptul ar fi doar un exercițiu așezat sub semnul întâmplării circumscrise voluntarismului politic. În aceeași măsură, niciuna dintre aceste științe nu ar putea influența viața socială reală dacă nu s-ar exprima prin intermediul dreptului în ordinea juridică, adică în norme de comportament imperative, supletive sau orientative, conforme cu legile obiective pe care le studiază.

Economia, de exemplu, are legile ei proprii, care nu pot fi modificate de legile juridice. Fără a fi transpuse corect în expresie juridică, aceste legi fie s-ar putea manifesta anarhic, tulburând armonia socială, liniștita conviețuire a membrilor comunităților umane, fie ar fi împiedicate să se manifeste corespunzător logicii lor, generând dezechilibre care, la limită, ar face viața socială imposibilă. Această transpunere nu este deloc evidentă și nici ușor de realizat. Efortul de a evidenția prin drept legătura necesară între legile obiective ale naturii și legile subiective ale societății umane se înscrie între marile merite ale acestui volum al Enciclopediei Juridice Române. Care, de altfel, continuă linia dată de volumele precedente.

Un astfel de efort merită lăudat, cu atât mai mult cu cât traversăm un timp în care voluntarismul politic și egoismele diverselor grupuri de interese fac ca legislația să se înstrăineze de știința dreptului. Și, prin aceasta, de realitatea economică și de logica intrinsecă raporturilor sociale, dar și de filosofie, adică de înțelepciune, de etică, adică de dreptate, de psihologie, adică de tainele sufletului omenesc. Chiar dacă, așa cum recunosc coordonatorii generali ai volumului în prefața acestuia, efortul nu a ajuns să producă integral rezultatele la care editorii și contributorii au aspirat, pasul înainte făcut este remarcabil. Rigoarea dovedită în explicarea termenilor și expresiilor, maniera științifică în care sunt redactate textele, care caracterizează prezentul volum al Enciclopediei Juridice Române – de altfel, o marcă a întregii opere enciclopedice realizate până acum –, constituie un stimulent puternic de înaintare către noi orizonturi ale cercetării juridice. Evident că această orientare, care reaşază corect raportul dintre știința dreptului și legislație, precum și dintre drept și celelalte științe economice și sociale, reprezintă o aspirație sănătoasă la reintegrarea normei juridice în sfera dreptului și a dreptului în sfera realității economico-sociale. Desigur, cu un impact major și asupra organizării învățământului juridic și, mai departe, în asigurarea unei calități superioare a integrării științelor juridice în programele universitare ale științelor conexe dreptului.

Am remarcat, în volumul de față, că îi este acordat un spațiu mai extins, față de cele precedente, dreptului bancar. Astfel, a fost recunoscută importanța socială deosebită a politicilor monetare, de emisiune și de credit. O notă bună se cuvine acordată efortului de a traduce limbajul codificat al mediului bancar în limbaj juridic și de a asigura conformitatea logicii activității bancare cu logica dreptului. Citind textele din acest volum, este posibil ca mulți bancheri să fie surprinși când vor constata cât de mult s-au depărtat vocabularul și cutumele lor și ale colaboratorilor lor de terminologia și gramatica dreptului. Cum nu putem trăi în lumi paralele, va trebui să realizăm concilierea acestora, exprimând de pe acum gratitudinea celor care au trudit la elaborarea acestui volum al Enciclopediei Juridice Române pentru contribuția lor la deschiderea drumului către o atare conciliere.

Este obligatoriu de menționat și faptul că volumul al patrulea al Enciclopediei Juridice Române continuă opera de cercetare și explicare a dreptului Uniunii Europene, cu precădere în ceea ce privește definirea naturii juridice a Uniunii Europene și a raportului dintre normele adoptate de legislativul european, cele adoptate de legislativele naționale și Constituțiile statelor membre. Aceste teme au făcut obiectul mai multor controverse, în cea mai mare parte a lor suspendate înainte de a se fi ajuns la concluzii acceptate și acceptabile pentru o masă critică a publicului românesc și european.

De aceea, este extrem de important că, într-o lucrare de amploare și greutatea științifică a prezentei Enciclopedii, debarasată de obligațiile corectitudinii politice, se vorbește răspicat și argumentat atât despre bazele federale pe care operează Uniunea Europeană, ca uniune sui-generis de state-națiune suverane și de cetățeni, cât și despre supremația Constituțiilor naționale în ierarhia actelor normative aparținând sistemului de drept al Uniunii Europene. Astfel, găsim aici nu doar o contribuție la perfecționarea doctrinei de drept românesc, ci și la progresul dreptului european, atât pe terenul dezbaterii doctrinare și al practicii de la nivelul instituțiilor europene, cât și pe acela al gândirii juridice și al jurisprudenței de drept constituțional din statele membre ale Uniunii Europene.

Adunând, între copertile sale, peste 3.000 de definiții, multe concepute ca minieseuri care oferă cu curaj soluții originale în chestiuni controversate, volumul al patrulea al Enciclopediei Juridice Române este opera colectivă impresionantă a aproape o sută de contributori, sub coordonarea unor specialiști reputați ai dreptului, realizată cu asistența unor înalte personalități ale școlii de drept românești, în calitate de consultanți.

Enciclopedia Juridică Română, ajunsă, din câte se poate estima, la penultimul său volum, are a se bucura de omagiul juriștilor, bucuroși, desigur, să își redescopere știința și să îi admire altitudinea. În cuprinsul lucrării, ei vor găsi explicații, raționamente și argumente pe temelia cărora să își construiască activitatea viitoare. Volumul de față le este adresat, totodată, și consumatorilor de drept, fie și numai prin intermediul legislației, care nu sunt juriști, ci economiști, ingineri, medici, arhitecți, biologi, artiști de orice profil etc.; și care își doresc integrarea într-o ordine de drept justă, fezabilă, eficientă, comprehensibilă, predictibilă și durabilă.

Banca Națională a României a sprijinit cu convingere realizarea Enciclopediei. Simbioza științei dreptului cu știința economiei, inclusiv în dimensiunea sa bancară, realizată și consolidată și prin acest volum al Enciclopediei Juridice Române, este binevenită. Avem, astfel, o confirmare în plus cu referire la utilitatea reală a lucrării, la aptitudinea sa de a răspunde intereselor mediului academic, ca și celor ale practicienilor dreptului, nevoilor mediului juridic, dar și celor ale sferei economice. Iar efectele beneficătoare le vom regăsi atât în planificarea politică și normativă, cât și în implementarea politicilor și aplicarea legilor.

Să mai adăugăm că, așa cum o arată și numele, Enciclopedia Juridică Română este o operă românească atât din punctul de vedere al gândirii realizatorilor ei, cât și al doctrinei, legislației și practicii la care se referă, în expresia lor actuală, ca și în evoluția lor istorică. Prin aceasta, avem de a face cu o contribuție originală autohtonă la dezvoltarea științei dreptului pe plan universal, cu o operă specific românească, având valoare universală.

O asemenea operă academică, cu deschidere națională și internațională, face obiectul recunoașterii și susținerii din partea Academiei Române. Dovadă stă avizul dat fără ezitare de către Secția de Științe Economice, Juridice și Sociologie. Enciclopedia Juridică Română este considerată o lucrare științifică de importanță națională și este sprijinită ca proiect național de Academia Română și, în mod special, de Secția de Științe Economice, Juridice și Sociologie a acesteia.

Felicitându-i pe inițiatori, coordonatori, contributori și editori, la apariția celui de-al patrulea volum al Enciclopediei Juridice Române, aștept cu încredere finalizarea acestui frumos și ambițios proiect. Observ cu satisfacție că juriștii români sunt capabili să depășească obstacole uneori descurajante și să ducă până la capăt ceea ce au început. După aceea, ne vom putea gândi la perfecționarea acestei opere prin noi ediții succesive. Găsesc aici un mesaj excepțional de dăruire, probitate științifică și perseverență, care, în succesiunea generațiilor, va putea face din această carte o operă în permanentă evoluție.

Academician **Mugur ISĂRESCU**

Președintele Secției de Științe Economice, Juridice și Sociologie
a Academiei Române

Governatorul Băncii Naționale a României

PREFAȚĂ

Volumul al patrulea al Enciclopediei Juridice Române acoperă termeni și expresii cu relevanță pe terenul științei dreptului, care corespund unei marje alfabetice cuprinse între litera „J” și litera „N”. De-a lungul a aproape o mie de pagini, aproape o sută de contributori, consultanți, coordonatori de ramură și coordonatori generali, asistați de un personal tehnic cu activitate permanentă sau limitată în timp, au încercat să ofere specialiștilor, consacrați sau debutanți, și nespecialiștilor, celor cu activități conexe profesiei juridice și participanților la raporturi juridice, adică tuturor celor interesați, nu doar informații, ci și raționamente, nu numai interpretări, ci și doctrine care să configureze o anumită ordine de drept, cu ceea ce ea are general și constant, împreună cu ceea ce este particularitate românească și stă așezat sub semnul trecătorului.

CULTURA JURIDICĂ ȘI ENCICLOPEDIA JURIDICĂ

O enciclopedie nu este un tratat care să epuizeze un subiect analizându-l din toate unghiurile și pe toate fațetele. Ea nu este însă nici o lucrare schematică, o schiță a prezentării subiectului. Adică nu este un dicționar.

O enciclopedie nu intră în toate detaliile temei și nu o abordează din perspectiva tuturor școlilor de gândire care s-au ocupat de ea. Aceasta nu înseamnă că este superficială, ci că este sintetică, iar sinteza înseamnă esențializare, mersul în profunzime.

Grigore Moisil este creditat cu maxima potrivit căreia „cultura generală este ceea ce mai rămâne după ce ai uitat tot ceea ce ai învățat”. Această maximă se potrivește și pentru a defini „cultura juridică”.

Cultura juridică nu este însă o masă de cunoștințe reziduale, ci mai mult chiar decât o masă de cunoștințe esențiale. Ea este suma cunoștințelor esențiale asimilate; adică nu doar înmagazinate. Este vorba despre acele cunoștințe care au devenit un mod de a trăi și a gândi; și anume un mod coerent, o viață circumscrisă de valori, principii și raționamente agregate într-un sistem. Aceasta este enciclopedia juridică.

Când, de pildă, prezumția de nevinovăție nu este o regulă la care ne raportăm formal, disciplinat, și pe care o pomenim ritual la finele oricărui comunicat privind declanșarea urmării penale împotriva unei persoane pe care procurorii au făcut-o să defileze încătușată prin fața presei și care a fost condamnată deja de „canalia de uliți”, ci un reflex pe care nicio suspiciune nu îl poate neutraliza, atunci putem vorbi de cultură juridică.

Când totul se revoltă în noi la auzul pretenției ca persoana acuzată să își dovedească nevinovăția și nu găsim nimic nefiresc în faptul că achitarea se pronunță nu întrucât s-a constatat că vina lipsește, ci întrucât existența ei, altminteri foarte probabilă, este umbrată de cea mai mică îndoială rezonabilă, atunci putem spune că există cultură juridică.

Când, dincolo de tehnica legii, în mod reflex completăm sau corectăm clauzele unui contract în așa fel încât el să oblige părțile la loialitate reciprocă și, totodată, să mențină echilibrul patrimonial dintre ele, în condițiile dinamicii lui deopotrivă relative (dinamica patrimoniului părților contractante) și absolute (dinamica patrimoniului social, respectiv a contextului în care contractul se execută), refuzând corectitudinii tehnice să legitimeze abuzarea scopului social în lumina căruia un drept subiectiv a fost recunoscut, atunci înseamnă că am atins nivelul culturii juridice.

Când admitem fără ezitare că, în viața socială reală și pentru echilibrul ei, aparența se poate substitui realității pentru a fi izvor de drepturi și obligații, precum și că, de câte ori se întâlnește cu buna-credință a terților care s-au bazat pe ea, răstoarnă principii sacrosancte, precum *quod nullum est, nullum producit effectum*, *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet* sau *res inter alios acta aliis neque nocere neque prodesse potest*, cultura juridică este la ea acasă.

Când înțelegem de ce în drept excepția întărește, iar nu șubrezește regula și că simpla cunoaștere a regulilor nu înseamnă a poseda cultura juridică, întrucât excepțiile rezultă din aplicarea unor standarde

juridice nedeterminate, care consolidează sistemul legislativ prin insinuarea în interstițiile normelor de drept pozitiv, astfel măbind coeziunea lor și, totodată, sporind flexibilitatea întregii construcții juridice, înseamnă că am asimilat dreptul, și nu doar l-am memorat.

Când refuzăm aplicarea mecanică a unor texte de lege care distribuie puterile între instituțiile statului (colective sau unipersonale) sau între stat și cetățeni de o manieră care tulbură echilibrul dintre ele și capacitatea de a se controla și limita reciproc și, respectiv, fracturează relația dintre sfera politică și cea socială, găsind interpretări apte a restabili relația între acestea, normală pentru un sistem democratic, se cheamă că am atins punctul în care cultura juridică este capabilă să nege „jurismul” dogmatic.

Când orice lege o citim și o înțelegem prin prisma celor trei mari principii clasice de drept – *honeste vivere, neminem laedere, suum cuique tribuere* –, suntem îndreptățiți să spunem că dreptul, iar nu voluntarismul legislativ ajuridic, conduce cetatea. Guvernarea absolută a legii nu înseamnă decât injustiție și absolutism politic, atunci când legea se desparte de drept; caz în care, în cele din urmă, faptele se revoltă împotriva legii.

A avea cultură juridică înseamnă a înțelege că omul este măsura tuturor lucrurilor și că drepturile lui (în primul rând, libertatea lui) trec înaintea oricăror alte rațiuni privind organizarea societății. Prin urmare, nicio normă de drept pozitiv nu poate fi concepută sau aplicată în așa fel încât să limiteze drepturile omului fără a-i da celui vizat posibilitatea de a se apăra și fără a se baza pe o rațiune exprimând nevoia echilibrului între drepturile și obligațiile individului, precum și între protecția intereselor individuale și cea a intereselor legitime colective.

Cultura juridică înseamnă, așadar, esențializarea științei dreptului. Această esență nu circulă în vrac, ci este structurată sistemic. Fiecare componentă are coerența ei, care îi conferă identitate, și toate se articulează într-un sistem, de asemenea coerent, subordonat unor scopuri bine definite.

Iată, așadar, ce înseamnă și ce oferă (ori, cel puțin, ce ambiționează să ofere) volumul de față, ca și întreaga lucrare din care acesta face parte: o operă de cultură juridică, rezultat al uitării ori al debarasării de tot ceea ce nu este esențial în drept, sinteză a unei vieți de efort științific, dedicat transformării unor cunoștințe juridice memorate în cunoștințe înțelese și a unor cunoștințe acumulate în cunoștințe asimilate, astfel încât dictonul *summum ius, summa iniuria* să nu își mai afle rostul, rămânând un avertisment, iar nu o practică.

Cu alte cuvinte, Enciclopedia Juridică Română este o lucrare de cultură juridică și, prin aceasta, o operă de explorare a adâncurilor dreptului și de prezentare a tot ceea ce ține de esența lui. O lucrare cu atât mai necesară, ne grăbim să adăugăm, cu cât fragmentarea studiului (doctrinei) și practicii (jurisprudenței) dreptului, precum și punerea sa tot mai accentuată sub presiunea voluntarismului politic și sub dictatura legii au subminat cultura dreptului, întunecând viziunea integratoare, coerența sistemică, rațiunea socială și orizontul moral al ordinii juridice.

PARIURILE NOASTRE

În volumul de față, am continuat să urmărim atingerea obiectivelor declarate încă de la începutul acestui mare pariu științific.

1. Dreptul și legea. În primul rând, am dus mai departe lupta pentru a impune știința dreptului în fața industriei legislative, pentru a readuce știința dreptului la izvoarele legislației și a reazeza, în poziția sa firească, raportul dintre drept și lege, conferind supremație celui dintâi.

Dreptul este știința organizării societății prin disciplinarea raporturilor interumane, în așa fel încât, oferind securitate dinamică circuitului civil și conservând echilibrele patrimoniale, fără a le afecta dinamismul, atât la nivel micro (individual), cât și macro (social), să asigure deopotrivă armonia socială și progresul social. În acest sens, dreptul – *jus* – este, așa cum se găsește definit în „Digestele” lui Iustinian, *ars boni et aequi* („arta binelui și echitabilului”).

Vorbind despre „*jus*” în acești termeni, este limpede că îl distingem de „*lex*” (zeul căruia i se închină astăzi mai toți juriștii români). Legea asigură binele (adică satisfacerea nevoilor fiecăruia) și echitatea (adică

armonia comunității) numai dacă constituie o imagine în oglindă a dreptului, dacă respectă, ascultă, urmează poruncile dreptului. Iar dreptul poate porunci, pentru că este, pe lângă artă, o știință; ceea ce îi conferă autoritatea decurgând din obiectivitate, raționalitate, predictibilitate.

Dreptul nu este, într-adevăr, o știință exactă, deși, în el, regăsim multă (logică) matematică. De aceea, anticii l-au definit ca „artă”. Ca știință, dreptul este pluridisciplinar, integrând obligatoriu alte ramuri ale cercetării științifice, precum economia, psihologia, sociologia. Niciuna dintre acestea nu sunt, la rândul lor, științe exacte, dar nu pot fi excluse din domeniul științei. În plus, dreptul nu poate fi desprins de filosofie. Tocmai prin filosofie, el trece din obiectivul legilor naturii în subiectivul legilor juridice. Putem spune, de aceea, că dreptul este filosofia binelui și echitabilului; adică înțelepciunea care asigură unei comunități umane satisfacerea nevoilor sale (binele) de o manieră armonioasă (echitabilul), conferindu-i stabilitate și mobilitate în același timp.

Contactul științei dreptului cu arta provine și din aceea că dreptul creează și operează cu standarde juridice nedeterminate (buna-credință, abuzul, bunul tată de familie, cumpărătorul mediu neatent etc.). Acestea sunt norme de comportament obligatorii, dar al căror conținut nu poate fi definit la modul general, ci numai în concret, atunci când subiectele de drept sau terții chemați să le soluționeze disputele (judecători, arbitri etc.) le conferă conținut precis, raportând comportamentul părților din diferite raporturi juridice la contextul în care ele se manifestă. Standardele nedeterminate se găsesc în sfera dreptului și, de acolo, conferă construcției legislative atât fermitate (strategică), cât și flexibilitate (tactică), împăcând, de asemenea, conștiința morală (*quid leges sine moribus?*) cu exigențele practice (*quid mores sine legibus?*).

Altminteri, dreptul nu studiază legile juridice (decât cel mult pentru a măsura distanța dintre prevederile lor și preceptele sale), ci studiază legile naturii, pe care le exprimă în limbaj juridic. A defini dreptul ca pe o sumă de legi este o eroare. El este știința care permite traducerea limbajului naturii în limbaj social, trecând ordinea naturii în ordinea socială.

Dreptul se definește pe terenul adevărului, în timp ce legea se definește pe terenul puterii. Visul puterii este acela de a se elibera de adevăr. Acesta este însă o utopie. Dacă puterea (personalizată de legiuitor) mai caută pacea cu adevărul (sintetizat de drept), este întrucât ruperea de adevăr îl face pe acesta să se revolte împotriva ei, și, chiar dacă, pe termen scurt, „adevărul” puterii (dreptul puterii) poate învinge, pe termen mediu și lung, puterea adevărului (puterea dreptului) prevalează; căci nimeni nu poate trăi la infinit împotriva naturii, respectiv împotriva lui Dumnezeu (indiferent cum ni-l imaginăm pe acesta).

Expresia „revolta faptelor împotriva dreptului” este eronată, întrucât cei care o folosesc fac confuzie între „drept” și „lege”, socotindu-le sinonime. Faptele nu se revoltă niciodată împotriva dreptului. Ele se revoltă împotriva legii (chiar înainte ca puterea legiuitoare să își fi dat seama de asta), atunci când legea ignoră dreptul.

Să mai adăugăm că, dacă dreptul a putut fi definit ca artă a binelui, legea nu poate fi calificată ca fiind bună sau rea (categoriile care țin de domeniul moralei, preluate de știința dreptului într-o măsură mai mare sau mai mică), ci ca adecvată sau inadecvată atingerii unui scop urmărit de legiuitor. Această adecvare se măsoară prin amploarea congruenței dintre ambițiile legiuitorului (ca purtător /depozitar al puterii politice) și exigențele juristului (ca purtător/depozitar al științei dreptului).

Ca orice știință, și știința dreptului depinde de calitatea slujitorilor ei. De asemenea, ca în cazul oricărei alte științe, cunoașterea nu este finită și nici ireproșabilă. Lumea se schimbă, atât în virtutea unor procese obiective, cât și ca urmare a propriei sale lucrări asupra sine însăși, și, de aceea, cunoașterea științifică este supusă evoluției, la rândul său. Asemenea modificări, inclusiv în gradul de aprofundare și înțelegere a adevărilor studiate de drept, nu fac ca dreptul să fie mai puțin știință; o știință aflată, desigur, în situația de a avansa și cu sprijinul acelor instincte și abilități caracteristice artei. Ele justifică reluarea și perfecționarea permanentă a unor demersuri, precum cel materializat în prezenta Enciclopedie Juridică Română.

2. Monismul dreptului/Dreptul ca sistem unitar și coerent. Un al doilea pariu pe care Enciclopedia de față și l-a asumat a fost acela de a reda dreptului unitatea și coerența originare, afectate de studiul lui fragmentat pe ramuri. În acest context, s-a pus și problema de a distinge o ramură de drept de un pachet de norme având un obiect similar (adesea identificat ca modă sau izolat ca expresie a unor interese subiective), dar nebeneficiind și de o teorie generală.

Sistemul de învățământ juridic s-a deplasat constant pe linia separării disciplinelor, raportul juridic fiind studiat (pe rând) exclusiv din perspectiva unei singure ramuri de drept. Consecințele negative ale acestei fragmentări, în mare măsură inevitabilă din punct de vedere didactic, au fost agravate de alte două fenomene.

Pe de o parte, punerea accentului pe prezentarea și memorarea (căci de învățare putem vorbi mai greu) legislației, în detrimentul teoriei generale. Iar, când vorbim de teoria generală, nu ne referim numai la teoria generală a dreptului, o disciplină pusă, potrivit mentalității multor profesori și studenți, în ierarhia importanței obiectului de studiu, undeva în urma sportului, ci și la ceea ce ar trebui să fie teoria generală a fiecărei ramuri de drept. Dacă un grup de legi nu poate degaja o teorie generală, ele nu constituie o ramură de drept sau, mai exact, nu aparțin unei ramuri de drept distincte.

Studiul acestor teorii de ramură, articulate în cadrul teoriei generale a dreptului, ar trebui să ocupe majoritatea, dacă nu chiar totalitatea timpului destinat învățământului universitar, permițând celor ce se inițiază în profesia juridică să observe coerența întregului, logica din spatele fiecărei norme. Astfel, s-ar evita situația, atât de frecventă azi, în care „pădurea dreptului” nu se vede din cauza „copacilor norme”.

Cum și legile disciplinează raporturile juridice din perspectiva limitată a unei singure sau cel mult a câtorva ramuri de drept, dacă nu chiar, adesea, exclusiv de manieră tehnic-oportunistă, fără a avea în vedere vreo doctrină juridică, atenția prioritară dată normei legale a pulverizat orice viziune integratoare asupra dreptului ca mod exhaustiv de organizare a societății, anihilând, în cele din urmă, cu totul gândirea juridică.

Pe de altă parte, un al doilea fenomen care a îndepărtat dreptul de știință a fost proliferarea forțată, artificială și, de cele mai multe ori, nefondată a ramurilor de drept.

Modul de organizare și desfășurare a practicii juridice a desăvârșit această nefericită operă. Juriștii practicieni, la fel cu profesorii, se specializează ajungând să cunoască, se presupune, în profunzime o singură ramură de drept, complet izolată de celelalte. Mai degrabă, ceea ce cunosc este legislația subsumată unei ramuri de drept, cel mai frecvent expresie a voluntarismului politic al nejuryștilor aflați, uneori prin capriciile sorții, în compunerea puterii legislative.

Preocupările doctrinale lipsesc și, pe cale de consecință, lipsește din ce în ce mai mult suportul teoretic al prestației profesionale, ca să nu mai vorbim de absența viziunii globale asupra dreptului ca sistem unitar de ordonare a raporturilor sociale în ansamblul lor.

Mai recent, atât pentru magistrați (judecători și procurori), cât și pentru avocați, a devenit foarte importantă invocarea practicii Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO) sau a Curții de Justiție a Uniunii Europene (CJUE). Dacă aceasta oferă un ghidaj, al cărui prim argument de autoritate este caracterul internațional, respectiv transnațional al jurisdicțiilor amintite, doctrina nu mai contează. Chiar și atunci când practica CEDO sau CJUE ar putea fi îmbogățită prin susțineri de doctrină, fără a se pune problema, sensibilă din punct de vedere politic, a criticării ei, nimeni nu își bate capul să îi rafineze ori nuanțeze considerentele. Cum să ne încumetăm noi, juriștii români, să influențăm sau să punem sub semnul îndoielii jurisprudența „marilor” curți de la Strasbourg sau Luxemburg?

În general, important pare a fi nici măcar să cunoști legea, ci să cunoști cum gândesc judecătorii; și nu judecătorii în general, ceea ce ar însemna cunoașterea jurisprudenței, ci judecătorii din compunerea completului în fața căruia trebuie să apară. Spre aceasta tinde a se reduce măiestria profesiei juridice. Să sperăm în efemeritatea acestei opțiuni.

Când vorbim despre cum gândesc magistrații, nu avem în vedere concepțiile lor asupra dreptului, ci interpretarea pe care ei o dau unei legi sau alteia, aplicabile unei anumite spețe. Căci majoritatea avocaților

nu mai cred că important este să câștigi o cauză, ci important este să câștigi un proces. Aceasta pe când masa magistraților, suprasaturată de dosare, nu mai urmărește – atunci când urmărește altceva în afara achitării formale de datorie, pronunțând o hotărâre, oricum ar fi ea, și motivând-o cum o da Domnul, exclusiv prin invocarea literală a legislației – decât să satisfacă așteptările puterii politice, fie ea cea la vedere, fie (cum s-a dovedit) cea ocultă, a „statului subteran”.

Iată motivele pentru care ambiția nobilă a celor care au inițiat și coordonat realizarea Enciclopediei Juridice Române (inclusiv în cazul volumului de față), în cooperare cu contributorii, a fost aceea de a reface unitatea conceptuală a dreptului, agregând definițiile date, aferent diverselor ramuri de drept, unor termeni sau unor expresii juridice, într-un tot arborescent cu înlănțuirii raționale, inserat pe același trunchi mental, care să lumineze atât legăturile unui raport juridic cu toate domeniile dreptului chemate a-l ordona, cât și legăturile acelor ramuri între ele, subsumat atât exigențelor obiective ale economului, cât și unei anumite concepții despre lume și viață, la rândul-i circumscrisă de o serie de variabile geografice și demografice.

Chiar dacă nu am reușit să o facem în toate cazurile și nu totdeauna la nivelul propriilor noastre exigențe, cititorii vor găsi (și) în acest volum numeroase definiții integrate, iar nu doar alăturate, de drept constituțional, administrativ, civil, comercial, al familiei sau al muncii, după caz, financiar, fiscal, bancar, precum și penal, procesual civil și procesual penal, internațional etc. Elaborarea lor a urmărit, pe de o parte, eliminarea contradicțiilor dintre înțeleșurile date în diferite ramuri de drept aceluiși concept sau aceleași instituții juridice (și aici principala problemă este a gramaticii juridice, iar nu doar a vocabularului), și, pe de altă parte, evidențierea convergenței necesare, legice a definițiilor de ramură pentru a da conținut unei viziuni globale asupra vieții sociale integrale.

3. Dreptul, economia și politicile publice. În același timp, în acest volum, mai mult decât în celelalte, dar continuând abordarea inaugurată de ele, a fost introdus un număr mare de definiții legate de concepte și doctrine din sfera economiei și a politicilor socio-economice, astfel încât să fie reabilitată legătura dreptului cu alte științe și alte sfere ale vieții sociale, din care primește permanente impulsuri și în apărarea securității cărora este chemată să disciplineze raporturile dintre membrii comunităților umane; căci dreptul nu este artă pentru artă sau știință de dragul exercițiului intelectual, ci o artă cu tendință și o știință pusă în slujba persoanei umane și a ansamblului social.

Așa cum bine spunea profesorul Traian Ionașcu, chiar și raporturile private fac obiectul lucrării legiuitorului numai întrucât ele prezintă un anume interes public, au impact asupra vieții sociale în întregul ei. Altminteri, de ce s-ar obosi autoritatea publică să legifereze?!

Cât despre aceste interese publice, ele nu sunt juridice, ci economice, sociale, politice, spirituale etc. Știința dreptului, așa cum am mai spus-o, are tocmai misiunea de a identifica ceea ce este legic în întâmplările economicului, socialului etc. și a traduce acele legi în limbajul juridic necesar deținătorului puterii politice pentru a le ridica la nivel de lege juridică, aplicată, la nevoie, cu ajutorul forței coercitive a statului.

Conceperea și interpretarea legii trebuie să aibă loc, de aceea, numai în lumina finalității ei economice și sociale. Dacă o lege tulbură, din cauza concepției care i-a guvernat apariția sau din cauza interpretării ei, relațiile sociale, economice etc., înseamnă că este o lege greșită, și ea trebuie corectată fie prin amendare, de către puterea legislativă, fie prin interpretare, de către puterea judecătorească, gardian nu doar al dreptului pozitiv, ci și al dreptului profund, al dreptului esențial, al dreptului științific.

În acest spirit, s-a conferit spațiul sporit, despre care vorbeam, definirii conceptelor economice, politice, sociologice și altele asemenea. Dreptul capătă, astfel, nu doar unitate, ci și direcție. Altfel, „purismul juridic”, adică raționamentul juridic rupt de scopul social, sau interpretarea literală a legii devine cauza unor adevărate tragedii istorice.

Pe aceeași linie de gândire, s-a mers mai departe cu introducerea în volum a unor texte având ca obiect concepte de logică și de filosofie juridică.

Găsim aici încă o explicație pentru caracterul colectiv al acestei opere enciclopedice și, desigur, unul dintre motivele pentru care nu au putut fi evidențiați, pe numele lor, autorii anumitor definiții. Aproape niciunul dintre textele care compun Enciclopedia nu are un singur autor sau un număr determinat de coautori. Ele sunt rezultat al contribuției unor specialiști, care, uneori nici ei înșiși, nu pot identifica și izola în mod precis aportul lor concret la realizarea unui anumit text.

4. Vocabularul dreptului și cultura juridică națională. În elaborarea Enciclopediei Juridice Române, alături de problema gramaticii juridice neunitare (adică a modului în care sunt combinați termenii juridici pentru a alcătui un anumit mesaj, conform unui anumit raționament juridic), am avut de abordat, ca și în volumele precedente, problema vocabularului juridic.

Aceasta s-a pus sub două aspecte. Pe de o parte, aceiași termen a primit definiții diferite în diferite ramuri de drept. Pe de altă parte, vocabularul dreptului românesc, consonant cu vocabularul juridic al familiei sistemelor de drept de origine romanistă și circumscris de tradițiile culturale romaniste, a fost invadat de preluări ale vocabularului specific altor familii de sisteme de drept și altor culturi juridice (în special cele de *common law*), fără ca aceasta să fie totdeauna necesar. Uneori, traducerea mecanică a unor expresii din alte limbi (inclusiv alte „limbi juridice”), fără să se observe că acelorași cuvinte din vocabularul comun (profan) le corespund complet alte noțiuni în vocabularul juridic sau că unii termeni de drept străin nu au corespondent în limba română, a condus la grave confuzii și la pericolul unui discurs juridic care, ca în poezia absurdă, pare a avea înțeles, dar nu are sens.

Sintagma „stat de drept”, mult utilizată de juriștii și nejuryștii români, este un excelent exemplu în această direcție. În limba română, această expresie nu are sens, ea fiind o traducere mecanică din limba franceză, în care are înțelesul „stării de legalitate”, al „conformității cu legea” sau al „domniei legii”, corespunzător formulei sinonime din limba engleză, care se traduce în română prin „guvernarea legii”. Așadar, a traduce „*état de droit*” prin „stat de drept” este greșit.

În Enciclopedia Juridică Română am făcut, în mod repetat, precizările necesare în acest sens și, pentru a obișnui cititorii cu nevoia acestei schimbări, am folosit uneori ambele expresii îngemănate: „stat de drept” – expresia absurdă rezultată din traducerea servilă de tip „*furculision*” efectuată de „Chirițele dreptului” – și „guvernarea legii” – expresia corespondentă care păstrează sensul dorit de creatorul ei. Dacă sintagma „stat de drept” singură a mai scăpat pe undeva, ne cerem scuze.

Tot rezultată prin efectul unei traduceri mecanice, sintagma „*common law*”, care desemnează o familie de sisteme de drept, diferită de familia de tradiție romanistă, a devenit, în limbajul unor juriști români, „drept comun”, cel din urmă făcând referire însă, în dreptul românesc, la o lege generală care completează lacunele legilor speciale. Juriștii care au vrut să evite această confuzie, traducând *common law* prin „drept anglo-saxon”, au greșit, la rândul lor, întrucât dreptul anglo-saxon este cel practicat în Anglia înaintea cuceririi normande, regii normanzi fiind cei care au creat un sistem de drept uniform la nivelul întregului regat (*common law*), menit a-l elimina pe cel practicat de baronii anglo-saxoni, fiecare după capul lui, pe domeniul său.

Dezordinea lexicală se observă și comparând limbajul folosit de experții români ai unor ramuri de drept diferite. Astfel, în dreptul bancar, cuvântul „tranzacție” este folosit pentru a numi orice contract, orice acord de voință, în timp ce, în dreptul civil sau în cel comercial, tranzacția este un contract numit, al cărui obiect este evitarea sau oprirea unui proces judiciar.

Se pare că bancherii și-au creat nu doar un vocabular juridic, dar și un sistem de drept al lor, influențat de dreptul american (există, din câte vedem, și un „imperialism juridic”), care, importat rapid în sistemul de drept românesc, devine de neînțeles și generează teribile confuzii. În redactarea Enciclopediei Juridice Române, am încercat cel puțin să pornim la drumul anevoios al îndreptării acestei situații neplăcute, dacă nu chiar periculoase.

Pentru civilişti, nulitatea absolută este o stare care poate fi invocată spre a determina lipsirea unui act juridic de efectele sale, fără ca exercițiul dreptului la acțiunea respectivă să fie limitat în timp. Pentru

penaliști, luând-o pe drumul unor aberații legislative, probabil, contestația în anularea unei decizii afectate de vicii cu caracter absolut este prescriptibilă. Să existe, așadar, două tipuri de nulitate absolută?! Nici vorbă! Legiuitorul poate crea câte tipuri dorește, dar logica științei dreptului nu admite decât un singur tip. Pentru identitate de rațiune, identitate de soluție. În volumul de față, am încercat să rezolvăm problema măcar prin uniformizarea vocabularului juridic.

Legiuitorul român, în lipsa-i de înțelepciune, după ce a unificat legea civilă cu cea comercială, ignorând diferența între raporturile subiectelor de drept civil și raporturile subiectelor de drept comercial, a socotit util să renunțe la sintagma explicită „societate comercială”, în favoarea termenului sec, dar plurisemantic, „societate”. În Enciclopedia Juridică Română, am menținut sintagma „societate comercială” și am evidențiat diferențele între dreptul civil și dreptul comercial (acesta ca ramură distinctă de drept, iar nu ca ramură de drept civil), precum și între ele și dreptul comerțului internațional (care este altceva decât pur și simplu dreptul raporturilor juridice comerciale complicate cu elemente de extraneitate). Știința dreptului obligă!

Grăbiți să preia tot ce este occidental, inclusiv în drept, mulți autori români se referă la societățile comerciale cu termenul de drept american „companie” sau „corporație”. Ne-am străduit să revenim la conceptul de drept românesc, cu atât mai mult cu cât între societățile de *common law* american și societățile comerciale de drept continental european există nu doar diferențe de denumire, ci și unele diferențe de regim juridic.

Pluralul sintagmei „subiect de drept” este, pentru civilști, „subiecte...”, iar pentru penaliști, „subiecți”. Am optat pentru „subiecte de drept”, inclusiv pentru a marca adeziunea noastră fermă față de ideea că regina dreptului este civilul. Asta într-o vreme în care mulți încearcă să facă din „penalism” o dogmă juridică pusă sub semnul infailibilității.

OBSTACOLELE NOASTRE

Contrar așteptărilor, elaborarea volumului al patrulea al Enciclopediei Juridice Române s-a dovedit a fi mai dificilă decât cea a volumelor precedente.

1. Declinul școlii românești de drept. Prima cauză a acestei situații a fost una biologică: unii dintre contributorii cu care s-a plecat la drum s-au dus să se întâlnească cu Creatorul lor. Cu durere, am fost nevoiți să menționăm numele lor în chenar negru.

Alții au decis să facă din statutul de pensionar virtual statut de pensionar „cu drepturi depline”. Nu am putut contesta această alegere, deși am regretat-o. Deși trist, faptul nu ar fi fost tragic pentru continuarea proiectului Enciclopediei Juridice Române dacă am fi trăit în una dintre acele epoci în care discipolii își întreceau măestrîii. Nu este însă cazul nostru.

Școala românească de drept postcomunistă a produs mai mult excedențe decât eminențe, ducând la penuria elitelor reale; în multe cazuri epigoni, în și mai multe avortoni, rareori campioni. Enciclopedia Juridică Română a oferit ocazia emergenței unei noi aristocrații a dreptului românesc. Câți și cât au valorificat-o, rămâne ca timpul să decidă.

Deocamdată, tot ceea ce putem face este să îndreptăm un gând pios și recunoscător în amintirea celor care, de-a lungul timpului, au ridicat știința dreptului românesc la nivelul recunoașterii internaționale, contribuind chiar la îmbogățirea patrimoniului doctrinei juridice universale. Parafrazându-l pe Barbu Ștefănescu Delavrancea, el însuși jurist, ne punem și noi întrebarea retorică: unde sunt Dimitrie Alexandrescu, Petre Anca, George Antoniu, Victor Babiuc, Gheorghe Beleiu, Șerban Beligrădeanu, Matei Cantacuzino, Octavian Căpățînă, Mihai Constantinescu, Francisc Deak, Vintilă Dongoroz, Mihail Eliescu, Yolanda Eminescu, I.L. Georgescu, Sanda Ghimpu, Constantin Hamangiu, Aurelian Ionașcu, Traian Ionașcu, Romulus Ionescu, Mircea Lepădătescu, Ion Gheorghe Maurer, Istrate Micescu, Emil Molcuț, Ion Nestor Sr., Vespasian Pella, Dumitra Popescu, Tudor-Radu Popescu, Nestor Prisca, Ion Rucăreanu, Lucian Stângu,

Constantin Stătescu, Ilie Stoenescu, Ion Traian Ștefănescu, Ioan Tanoviceanu, Nicolae Titulescu, Constantin Tomulescu, Savelly Zilberstein, Victor-Dan Zlătescu... pentru a nu rosti decât câteva nume (așezate în ordine alfabetică) ale celor deja dispăruți, dintre mai multele care merită pomenite?! Pământ! Și pe umerii lor stă marea gândire juridică a națiunii române ca pe umerii unor uriași. Poate, cândva, un volum al Enciclopediei Juridice Române le va fi în totalitate dedicat.

Aceștia, ca să continuăm cu o parafrază a lui Giuseppe di Lampedusa, au fost gheparzii, leii școlii românești de drept; le-au urmat, de prea multe ori, lupii și oile, care, cu toții, lupi și oi, s-au crezut a fi sarea pământului. Ce va veni, vom vedea. Enciclopedia Juridică Română ar fi de dorit să fie o sursă de optimism care să ne susțină în convingerea, exprimată cândva în alt context de Petru Rareș, că „vom fi iarăși ce am fost și mai mult decât atât!”.

2. Moravuri decadente și vremuri vitrege. O a doua cauză a dificultăților în realizarea acestui volum este una psihosocială sau psihopolitică. Adică una ținând de vremuri și moravuri.

i. Pe de o parte, trăim timpuri în care totul este monetizat, în care noblețea spiritului nu are valoare de piață. Cu cât mai puțini sunt cei care pot fi, cu atât mai mulți sunt cei care vor să aibă. Or, o operă asemenea Enciclopediei Juridice Române este despre a dăru, iar nu despre a avea.

În una dintre poeziile sale, intitulată „Testament”, Tudor Arghezi scria, adresându-se unui urmaș imaginar: „Nu-ți voi lăsa drept bunuri, după moarte, / Decât un nume adunat pe-o carte, / În seara răzvrătită care vine / De la străbunii mei până la tine”. Foarte puțini dintre juriștii români contemporani se mai gândesc că cel mai de preț bun lăsat copiilor lor după moarte ar fi numele lor așezat pe o carte, precum Enciclopedia Juridică Română, care încearcă să facă legătura dintre drept și dreptate, dintre drept și adevăr, dintre drept și justiție sau dintre drept și lege, pe linia eforturilor făcute de înaintașii lor ridicați pentru a concilia maxima „*fiat justitia, pereat mundus*” cu maxima „*summum ius, summa iniuria*” ori pentru a desluși înțelesul definirii dreptului ca „*ars boni et aequi*”. Tocmai de aceea, efortul celor care au contribuit la elaborarea Enciclopediei Juridice Române merită remarcat, apreciat și respectat, chiar dacă rezultatul este mai puțin decât perfect.

ii. Pe de altă parte, după crizele financiare care s-au înlănțuit din 2008 și până azi, amorsate de o combinație letală între lăcomie și iresponsabilitate, urmate de starea de isterie și depresie indusă de covidocrație, pentru a trece în atmosfera demoralizantă a războiului total dintre Occidentul colectiv și Sudul colectiv, disponibilitatea pentru munca de cercetare juridică a tins către zero.

Acolo unde armele vorbesc, muzele tac. Inclusiv muza științei dreptului. Acolo unde dreptul forței anihilează forța dreptului, gustul pentru marile opere de doctrină juridică se atrofiază. Aceasta din păcate, căci tocmai asemenea vremuri de rătăcire cer întoarcerea la principii, inclusiv cele de drept, cer soluții juridice, cer elaborări doctrinale profunde și sofisticate.

Apelul la forța fizică consemnează un eșec al dreptului. Războiul, revoluția, rebeliunea, răscoala vizează răsturnarea unei ordini juridice ajunse la limitele ei istorice, care nu mai este capabilă să dea răspunsurile necesare pentru asigurarea echilibrelor economice, armoniei sociale și coexistenței identitare. Revenirea la pace înseamnă adoptarea unei noi ordini. Pentru ca aceasta să fie durabilă, este indispensabil ca regulile ei să fie nu doar rezultatul unui anumit raport de forțe, ci și expresia constantelor dreptului. Iată de ce neliniștile juristului pe timp de război ar trebui să ia nu forma tăcerii, ci să împingă spre un activism intelectual sporit. Pacea durabilă nu se poate obține decât prin drept; altminteri, ea va fi doar o scurtă pauză într-un război care se va relua la infinit.

Efortul realizării Enciclopediei Juridice Române a demonstrat că prea puțini sunt profesioniștii dreptului cărora grijile existențiale nu le anulează elanurile intelectuale. Cei care și-au păstrat acest elan trebuie cu atât mai mult prețuiți.

3. Atrofierea culturii juridice. Pentru a elabora doctrină juridică, a fost nevoie să se alcătuiască o echipă de doctrinari. Adică de profesioniști care au cultură juridică, iar nu numai informație legislativă, care au ajuns la esența înțelepciunii dreptului, care caută constantele dreptului în practica socială și exigențele economiei, pentru care măiestria juridică și măreția dreptului stau în capacitatea de a oferi soluții principiale unor probleme la care legiuitorul nu s-a gândit și nici nu avea cum să se gândească, iar nu să speculeze lacunele textului de lege, ca și pe cele din ignoranța judecătorilor (sic!), pentru a obține victorii în instanță cu efecte sociale contraproductive.

S-a dovedit că asemenea contributori sunt greu de găsit. Juriști cu mari pretenții nu se pot rupe de textul legii. Condiției puse de coordonatori, de a scrie texte de drept, iar nu de a descrie legislația, unii contributori potențiali i-au răspuns sincer că toată viața profesională au dedicat-o citirii legilor și nu sunt dispuși să își întoarcă, la final de carieră, fața către dreptul ascuns dincolo de orizontul textului legislativ.

A fost un efort uriaș inclusiv cel de a-i determina pe unii contributori (mai ales cei specializați în ramurile dreptului cu caracter foarte tehnic, precum dreptul procesual, dreptul administrativ sau partea specială a dreptului penal) să evidențieze rațiunea sau logica legii avute în vedere, motivele avute de legiuitor pentru a adopta o anumită dispoziție legală, și nu alta. Produsul legiuitorului, neîndoielnic marcat de voluntarismul său, bazat pe puterea politică, a apărut multora a fi mai important decât filosofia sau ideologia acestuia. Aceasta chiar dacă textul de lege este perisabil și schimbător.

Or, spre exemplu, în ceea ce privește partea specială a dreptului penal, definiția legală a unei infracțiuni ori a alteia este cu adevărat mai puțin importantă din perspectiva științei dreptului (deși, desigur, și exegeza legii penale are importanța sa, cel puțin pentru înțelegerea și perfecționarea metodei de interpretare), decât politica penală a legiuitorului și coerența acesteia cu o anumită teorie/ideologie, care circumscrie modul de organizare a societății, la rândul său bazat pe considerente obiective.

Ceea ce am făcut, în cazurile în care nu s-a reușit desprinderea de textul de lege în favoarea filosofiei dreptului, a fost să eliminăm toate trimiterile la numere și titluri de legi sau numere de articole, toate trecătoare, păstrând textul legii fără ghilimele (legislația nu poate fi plagiată), atunci când el a fost atât de explicit, de clar și de inspirat încât nu a putut primi din partea celui care l-a invocat o redactare mai limpede și mai adecvată unei exprimări științifice. Excepție au făcut referirile concrete (cu număr de articol și de lege), pe de o parte, la textele invocate (inclusiv cele ieșite din vigoare) pentru a prezenta evoluția istorică a materiei, precum și, pe de altă parte, la cele deficitare din punctul de vedere al științei dreptului și la care contributorii s-au raportat critic. Am citat textele cu care nu suntem de acord și ni le-am însușit fără a le mai cita pe cele cu care suntem de acord din perspectivă științifică, o eventuală modificare a legislației neputând afecta opțiunea noastră. De asemenea, din motive practice, au fost menținute trimiteri la unele instrumente juridice de drept internațional, precum și la unele decizii care fac parte din jurisprudența instanțelor internaționale.

Situațiile în care, din diferite motive, aceste exigențe/reguli s-au dovedit imposibil de aplicat, urmează a fi îndreptate în edițiile viitoare ale Enciclopediei Juridice Române.

4. Deficitul de cooperare pe orizontală. Dorința de a reface viziunea holistică asupra dreptului, ca și aceea de restabili unitatea limbajului juridic (atât în ceea ce privește vocabularul, cât și gramatica) impuneau cooperarea între experții diferitelor ramuri de drept. Ei trebuiau să stabilească împreună ce îi unește și ce îi separă, pe de o parte, cu privire la forma exprimării mesajelor lor profesionale și, pe de altă parte, referitor la fondul respectivelor mesaje.

În acest sens, este extrem de important, spre exemplu, să se concilieze poziția comercianților, care, înțelegând că de viteza de circulație a capitalului depinde mărirea câștigului urmărit de orice comerciant (*finis mercatorum est lucrum*), concep și interpretează legile în așa fel încât să accelereze intrarea în raporturi juridice cu asumarea de risc sporit (securitatea dinamică a circuitului civil), și poziția penaliștilor, gata să trateze ca element constitutiv al unei infracțiuni angajarea într-o relație contractuală fără a se fi verificat

riguros în prealabil, cu scopul evitării oricărui risc, dacă realitatea este diferită de aparența pe care s-a bazat consimțământul.

De asemenea, este necesar să se înțeleagă de ce procedura civilă este mai permisivă cu privire la anularea hotărârilor judecătorești lovite de nulitate absolută decât procedura penală, în condițiile în care, în primul caz, în joc sunt doar drepturi patrimoniale, iar în al doilea, drepturi fundamentale ale omului, precum libertatea.

Multe întrebări similare se ridică în relația dintre dreptul constituțional și dreptul administrativ.

În prezentul volum al Enciclopediei se vor găsi răspunsuri pentru ieșirea din aceste dileme, ca și din multe altele similare, dar, în majoritatea cazurilor, la ele s-a ajuns prin medierea coordonatorilor generali, iar nu prin dialogul direct între reprezentanții cercetării juridice a ramurilor de drept implicate. Delimitarea legislației și obiectului cursurilor universitare, urmate de specializarea profesioniștilor dreptului pe ramuri, a afectat grav, din câte se pare, apetența pentru cooperarea pe orizontală între experții ramurilor diferite.

Excepțiile de la această nefericită regulă au fost puține și nu poate trece neobservat meritul modului de concepere a Enciclopediei Juridice Române pentru a le fi impulsionat și obținut. Interdisciplinaritatea și pluridisciplinaritatea sunt obiective care trebuie urmărite în continuare, inclusiv pentru ca știința dreptului să reflecte realitatea socială în integralitatea ei și să fie eficientă în asigurarea armoniei ei.

5. Deficitul de critică pe verticală. Pe de altă parte, simultan cu constatarea inapetenței pentru cooperare pe orizontală, elaborarea Enciclopediei Juridice Române a revelat atrofierea spiritului critic pe verticală. Este vorba despre verticala excelenței profesionale în cadrul aceluiași domeniu din știința dreptului.

Egalitarismul dogmatic, care domină societatea contemporană, a aplatizat ierarhia calității profesionale și în ceea ce privește cercetarea și învățământul juridic sau, mai exact, a creat imaginea falsă a unei asemenea aplatizări. Or, dacă toți suntem egali în toate privințele, diferențierile realizându-se doar pe criterii birocratice de tip cantitativ, nimeni nu își mai ia în serios rolul de a coordona un grup de cercetători/contributori chemați să realizeze o operă științifică, altfel decât sub aspect administrativ, și aceasta la un nivel minimal, ca simplă curea de transmisie între contributorii originari și editori.

Cândva, marii noștri profesori de drept îi muștruluiău temeinic pe mai tinerii colegi, împingându-i în dezbateri științifice apte a le dezvolta gândirea critică și personalitatea profesională. Cu timpul, cei care împărtășeau convingerile științifice ale mentorilor rămâneau alături de aceștia, iar, după dispariția lor, le continuau opera. Astfel, s-au format școli de gândire juridică alternative, care au durat timp îndelungat. Cei care ajunseseră la alte concluzii se alăturau altor școli de gândire sau își creau propriul soclu științific. În fine, cei a căror personalitate era strivită de superioritatea profesională manifestă a elitelor profesiei se retrăgeau din joc, ocupând apoi poziții marginale în cadrul acesteia. Nu toți pot ajunge la vârful piramidei. Fiecare trebuie să își știe locul și să își îndeplinească exemplar menirea pe acel loc, spre binele tuturor, fără a sluiji teoria potrivit căreia omul tinde spre suprema incompetență.

Astăzi, o asemenea abordare este incorectă politic. Pe plan științific, aceasta a dus la transformarea dialogului productiv într-o sumă de monologuri paralele, care, predici în deșert, generează sterilitate intelectuală.

Constituind colective de lucru pe specialități, puse sub coordonarea unui profesionist consacrat, organizatorii actului de elaborare a Enciclopediei Juridice Române au urmărit fertilizarea unor dezbateri între persoane aflate pe trepte diferite ale măiestriei profesionale, care să își manifeste pe deplin personalitatea, recunoscând, totodată, superioritatea acolo unde ea este. În unele cazuri, obiectivul a fost atins. În altele, coordonatorii colectivelor pe domenii au refuzat să își exprime formal dezacordul cu contributorii coordonați și să modifice, după caz, mesajele acestora, cel puțin pentru a asigura o unitate de abordare în cadrul aceleiași ramuri. În atari situații, sarcina a revenit coordonatorilor generali.

O atare timiditate profesională s-a manifestat, de altfel, și în raport cu tezele susținute de specialiști care nu au participat la elaborarea Enciclopediei. Desigur că fiecare are dreptul la opinii, și, în mod inevitabil

astfel, apare un pluralism doctrinal. Acesta este un fapt pozitiv. Dacă nu vom avea însă tăria de caracter de a ne susține propria opinie, neîndoielnic decent și rațional, și nu vom avea curajul de a critica opiniile cu care suntem în dezacord, firește, cu eleganță și bună-credință, nu vom face decât să răspândim confuzie și să oprim progresul gândirii.

Nefiind vorba despre un tratat în care opiniile concurente să fie prezentate pe larg, în cadrul Enciclopediei Juridice Române s-a solicitat contributorilor să comunice curajos propria opinie, fără a mai trebui să își caute acoperire în părerile altora. Doar atunci când s-a dovedit a fi absolut necesar și în măsura în care a fost posibil, au fost menționate rezumativ și punctele de vedere opuse, astfel încât cititorul să fie avizat și să înțeleagă diversitatea doctrinală în cadrul căreia primește o anumită informație. Curajul opiniei este o calitate la fel de mare cu cea a respectului pentru diversitatea opiniilor. Enciclopedia a încercat să le exprime, încurajeze și respecte pe amândouă.

6. Politizarea științei dreptului. Un alt obstacol care a trebuit neapărat depășit a fost politizarea științei dreptului. Astfel de situații s-au întâlnit în materia dreptului Uniunii Europene (UE), dar mai ales în aceea a dreptului constituțional.

În ceea ce privește dreptul european, specialiștii au rezerve (justificate politic) în a recunoaște faptul real că, în calitate de uniune de state și de cetățeni, UE este deja o federație, fie ea și federație *sui-generis* de state-națiune suverane, dar sunt dispuși să accepte aberația juridică a supremației normelor adoptate de legislativul UE, adică a dreptului UE, în raport cu Constituțiile statelor membre.

În același timp, majoritatea constituționaliștilor români, mânați de servilism politic, nu pregetă în a afirma, fără niciun suport în textul Constituției, că România este o republică semiprezidențială, cu un executiv bicefal, în fruntea căruia prim-ministrul și un așa-zis „șef al statului” își împart competențele de-a lungul unei linii care ar separa, chipurile, politica internă de cea externă (politică externă acoperind și domeniile apărării și securității naționale), dar nu scot un cuvânt asupra caracterului dual al guvernării, caracterizat prin aceea că, pentru a evita abuzul de putere executivă, politicile monetară, de emisiune și de credit sunt date în competența Băncii Naționale a României, autonomă în administrarea lor și având o conducere numită, ca și cea a Guvernului, de către Parlament, precum și responsabilă, la fel cu Guvernul, exclusiv în fața acestuia.

Continuând linia volumelor precedente ale Enciclopediei Juridice Române, și volumul de față pune lucrurile la punct. Constituția României deține supremația în ordinea de drept a UE, asemenea Constituțiilor naționale ale tuturor celorlalte state membre (chiar dacă ar fi dorit-o, România neputând atribui Uniunii mai multe competențe decât statul membru care și-a rezervat exercițiul direct al celor mai multe atribute suverane), în timp ce UE este o (con)federație *sui-generis* de state-națiune care nu au cedat suveranitatea, ci doar au delegat unor instituții politice transnaționale exercițiul unor componente ale suveranității lor (cu rezervarea dreptului de a retrage delegația). De asemenea, în ordinea constituțională română, Președintele Republicii nu face parte din și nu conduce niciuna dintre puterile statului definite și delimitate de Constituție (legislativă, executivă și judecătorească), el neputând lua nicio decizie cu caracter executiv, întrucât nu este investit cu *imperium*, ci este mediator între acestea, ca și între stat și societate (adică între „clasa politică” și comunitatea civică și multiculturală națională/română), scop în care beneficiază de *auctoritas/potestas* (autoritatea morală certificată pe calea alegerilor universale directe).

În același context, în volumul de față, Enciclopedia Juridică Română continuă opera de clarificare a distincției dintre statutul și rolurile sociale ale judecătorilor (membri ai puterii judecătorești, cu atribuțiile specifice unei adevărate puteri independente în raport cu celelalte), procurorilor (membri ai executivului, ca avocați ai statului, aflați sub autoritatea ministrului justiției, dar bucurându-se de autonomia necesară pentru a nu fi transformați în instrumente ale eventualelor abuzuri ale puterii executive) și avocaților (omologi ai procurorilor, prin duelul cu care se garantează egalitatea armelor în procesul judiciar și se apără drepturile individuale fundamentale ale omului și cetățeanului). Prin includerea formală a judecătorilor și procurorilor

în categoria magistraților, precum și în instituția „autorității judecătorești”, cu plasarea avocaților în afara unor asemenea concepte și structuri, s-a creat iluzia ajuridică, potrivit căreia judecătorii s-ar afla într-un fel de parteneriat cu procurorii, opus avocaților, deși inclusiv aceștia îndeplinesc o funcție de interes public, lăsând executivul fără apărare în procesul judiciar și conferind justițiabilului posibilități de apărare a drepturilor sale inferioare celor puse la dispoziția puterii publice.

Enciclopedia Juridică Română, în volumul de față, ca și în cele precedente, lămurește toate aceste aspecte, restabilind echilibrul juridic între puterile statului și punând funcționarea lor sub comandamentul apărării drepturilor fundamentale ale omului, a drepturilor individuale cetățenești. Aceasta în ciuda opoziției anumitor cercuri de interese politice, care, pentru a-și promova agenda, s-au urcat inclusiv pe baricadele conștiinței juridice, infectând unele mesaje ale științei dreptului.

PERPLEXITĂȚILE NOASTRE

Lupta pentru a reda științei dreptului supremația în raport cu legislația și, totodată, pentru a elibera știința dreptului de constrângerile voluntarismului politic, luptă purtată cu armele cercetării științifice obiective și oneste, i-a condus pe contributorii implicați în realizarea prezentului volum al Enciclopediei către adevărate descoperiri, generatoare de legitimă perplexitate.

1. Neconstituționalitatea legilor. Astfel, am putut constata că, în corpul legislației române, normele neconstituționale abundă fără ca garanții Constituției [îi avem în vedere, în primul rând, pe Președintele Republicii și Avocatul Poporului, dar și pe toate celelalte persoane îndreptățite la sesizarea Curții Constituționale a României (CCR)] să se sinchisească de asta.

Spre exemplu, Constituția României prevede inechivoc că Președintele Republicii are atributul de a „încheia” tratatele internaționale „negociate de Guvern”, acestea intrând în vigoare numai după ratificarea de către Parlament; parcurgerea acestei proceduri conferă instrumentelor de drept internațional statut național (ele devin, astfel, norme de drept intern).

Ca și inițiativele legislative sau proiectele de lege, așadar, tratatele internaționale (negociate de Guvern și semnate de Președinte) recunosc Parlamentului puterea decidentului ultim, ceea ce este firesc, ținând seama de importanța lor în ordinea de drept național, cu o garanție de oportunitate și constituționalitate constând în dreptul Președintelui-mediator al Republicii de a cere motivat puterii legislative (în cazul legilor), înainte de promulgare, și puterii executive (în cazul tratatelor), înainte de ratificare, pentru o singură dată (mai multe dați ar deschide calea abuzului), să reflecteze asupra conținutului actelor respective. Dacă se ridică și probleme de neconstituționalitate, ca garant al Constituției, Președintele mai are la dispoziție și procedura sesizării CCR, fără a putea însă să oprească, prin decizia sa, intrarea în vigoare a legii sau tratatelor în discuție.

În ciuda acestor dispoziții ale legii fundamentale, care configurează o anumită ordine constituțională, bazată pe o distribuție strictă a puterii, prin norme infraconstituționale au fost sporite constant puterile Președintelui, fără a fi sporită, cel puțin, în mod corespunzător, și răspunderea acestuia. (Evident, și sporirea răspunderii prin legi ordinare sau organice tot neconstituțională ar fi fost, dar măcar ar fi salvat coerența, funcționalitatea și securitatea sistemului.)

Punând cap la cap dispozițiile de drept constituțional cu cele de drept administrativ, contributorii de specialitate ai Enciclopediei Juridice Române au observat că metodologia încheierii tratatelor internaționale conferă Președintelui Republicii competența de a fi negociator direct și, chiar mai mult decât atât, cea de a îngădi, prin mandate specifice date Guvernului, libertatea de negociere a acestuia, care, altminteri, potrivit Constituției, este singurul realizator al politicii interne și externe a statului, sub controlul exclusiv al Parlamentului. Prin urmare, împotriva Constituției, de ani mulți, Președintele intervine în tratativele internaționale ale executivului nu *ex post*, ci *ex ante*, nu cu caracter de recomandare, ci cu caracter imperativ, și nu conform cu programul guvernamental aprobat de Parlament, ci fără consultarea legislativului. Procedând astfel, Președintele nu răspunde în fața nimănui pentru deciziile sale, căci ele sunt „legale”, iar

procedură de control nu există. De ce să reglementezi controlul unor activități pe care cel care le îndeplinește în fapt nu era prevăzut să le îndeplinească în drept (constituțional)?!

CCR, care nu se poate autosesiza, a fost de multe ori chemată să verifice constituționalitatea normelor adoptate de Parlament. Asemenea solicitări au fost formulate însă atunci când legile reclamate au adus atingere unor interese individuale sau de grup. Când ordinea publică a fost afectată cu privire la principiile de organizare și funcționare a statului, legile neconstituționale au fost lăsate să își vadă nestingherite de drum. Legătura între modul general de organizare a statului, pe de o parte, și garantarea drepturilor fundamentale ale cetățenilor, pe de altă parte, pare a nu fi fost sesizată. Românii sunt activi în apărarea drepturilor lor, dar nu și în apărarea statului lor, a organizării politice a națiunii lor, a principiilor pe care se bazează organizarea societății lor, în ansamblul ei.

Din acest punct de vedere, constatând dezordinea constituțională în care se găsește sistemul legislativ românesc în momentul apariției prezentului volum al Enciclopediei, vorbim și despre o carență gravă a educației juridice sau juridico-civice de masă. O carență care se cere rapid înlăturată, evident, printr-o implicare civică sporită a cetățenilor cu studii juridice și a instituțiilor academice de profil juridic.

2. Contradictorialitatea legilor. Cercetarea prilejuită de realizarea volumului al patrulea al Enciclopediei Juridice Române a oferit și prilejuri de perplexitate la constatarea unui nivel neașteptat de mare al legilor care contrazic nu numai știința dreptului, dar se contrazic și între ele.

Legea civilă română a inclus de la nașterea României moderne, în timpul tuturor regimurilor politice care s-au succedat în istoria națională, așa-numitele „norme conflictuale”, la care se recurge atunci când se pune problema de a identifica legea aplicabilă unui raport juridic cu elemente de extraneitate. Evident, dacă, prin normele de drept internațional privat române, legiuitorul român a ordonat instanței competente să aplice, în scopul soluționării litigiului cu care a fost sesizată, o lege străină, aceasta fiind element de drept, asemenea oricărei legi, judecătorul român se presupune că o cunoaște și, în orice caz, este obligat să o cunoască. În asemenea situații, se aplică principiile *nemo censetur ignorare legem* și *iura novit curia*. Fiind obligat să cunoască legea străină pe care este chemat să o aplice, judecătorul va trebui să facă demersuri în vederea cunoașterii ei efective, părților litigante nepundându-li-se cere să facă ele proba legii respective. Normele conflictuale trimit la sisteme de drept considerate a fi adecvate pentru judecarea cauzei, iar nu la situații de fapt care au a fi dovedite de cei care le invocă în apărarea pretențiilor lor.

Iată însă că același legiuitor român, atunci când a adoptat Codul de procedură civilă, își schimbă părerea (întrucât „poate”) și, trecând peste distincția între regimul de drept și situația de fapt, îl scutește pe judecătorul român de cunoașterea legii străine aplicabile cauzei pe care o are de soluționat, cerând părților interesate nu doar să îi probeze conținutul, ci și să o invoce (de parcă am fi în prezența unui element de fapt prezentând un interes privat exclusiv), altminteri, se subînțelege, ei urmând a judeca pe baza legii române. Aceasta chiar dacă legea română însăși a dispus ca judecata să aibă loc prin aplicarea legii unui alt stat. Cum va fi recunoscută și executată apoi hotărârea judecătorească a instanței române pe teritoriul unui alt stat, acolo unde se află bunurile sesizabile din care cel care a câștigat procesul se poate îndestula, legiuitorul român nu s-a mai gândit.

Lucrurile nu s-au oprit însă aici, întrucât același legiuitor, crezând că ușurează viața judecătorilor români, i-a scutit pe aceștia chiar și de aplicarea tratatelor internaționale ratificate de România, dacă ele „nu au fost integrate” în legile aplicabile cauzei. Dispozițiile de drept procesual civil român, adoptate, desigur, de parlamentari lipsiți de un minim de cunoștințe de drept, în condițiile în care avizele Consiliului legislativ sunt doar obligatoriu de cerut, dar nu și obligatoriu de respectat, sfidează și textul constituțional. Potrivit acestuia, tratatele internaționale, odată ratificate de Parlament, fac parte din dreptul intern; deci capătă statutul unei legi naționale. Cum să fie atunci scutită instanța română de cunoașterea și aplicarea lor, dacă ele nu au fost recepționate în alte legi naționale? În plus, legiuitorul român nu știe că, în dreptul internațional privat, prin lege aplicabilă se înțelege un întreg sistem național de drept, iar nu un anumit act normativ.

Prin urmare, când unui raport juridic cu elemente de extraneitate îi este aplicabilă legea română, întregul sistem legislativ român îi este aplicabil, după caz; deci inclusiv tratatele internaționale ratificate și „naționalizate” de el.

Explicația găsită de participanții la redactarea Enciclopediei pentru împrejurarea că asemenea contradicții nu au fost sesizate până acum este aceea că ele implică unele norme legislative de stil (cum ar fi cea referitoare la obligația judecătorilor de a cunoaște legea aplicabilă), la care practicienii nu se referă în mod curent, sensul lor fiind de la sine înțeles și bazat pe bunul-simț, iar nu pe textul de lege. Chiar și așa, astfel de contradicții nu sunt nici binevenite, nici tolerabile. Mai presus de toate, ele sunt simptomul unor deficiențe grave ale sistemului de adoptare a legilor în România.

Enciclopedia Juridică Română trage, astfel, un semnal de alarmă, indicând că ceva trebuie făcut. La infinit nu se poate merge astfel. Revolta legilor obiective ale domeniilor reglementate juridicește împotriva legilor subiective așezate sub semnul unui voluntarism politic ajuridic este la un pas distanță.

3. Dreptul sub influența mass-media. Contributorii Enciclopediei Juridice Române s-au străduit din greu să găsească în Constituția României sintagma „șeful statului”, frecvent folosită în diverse lucrări de specialitate românești și aflată în legile fundamentale ale altor state. Aceasta nu a fost găsită. Pur și simplu nu există. Adunarea Constituantă nu a adoptat-o.

Explicația misterului pentru care, din înălțimea catedrelor, la cursurile de drept constituțional, studenților li se vorbește despre „instituția șefului statului” român, care, printre altele, ar mai fi și co-șef al executivului într-o republică semiprezidențială în care respectivul „șef” ar fi cel puțin titularul politicii externe și de apărare, potrivit unui model francez, în fapt niciodată urmat de către legiuitorul nostru constituant, a fost că „așa apare în presă” (sic!). Prin urmare, presa (de cele mai multe ori fie incompetentă, fie anexată intereselor de grup) dă tonul discursului academic, iar nu catedra universitară indică linia de urmat pentru presă. Ceea ce este uluitor, dar mai presus de orice, trimite societatea într-o ordine constituțională fictivă, banalizând o adevărată lovitură de stat continuată.

Faptul, invocat ca scuză pentru preluarea mecanică a tezelor mediatiche, că în România Președintele Republicii este ales prin vot universal și direct nu schimbă caracterul ordinii republicane, forma parlamentară, semiprezidențială sau prezidențială a republicii depinzând de atribuțiile conferite de Constituție Președintelui, iar nu de felul în care este ales. La fel sunt aleși și președinții Austriei și Portugaliei, și niciodată nimeni nu a susținut că acestea ar fi republici semiprezidențiale. Inclusiv cu privire la acest aspect, Enciclopedia Juridică Română face lumina necesară.

În acest domeniu și în altele (cu referire la dreptul UE sau dreptul penal, de pildă), presa a creat o eroare comună.

„*Error communis facit ius*” este un adagiu de drept civil. Teoria aparenței a amplificat, în dreptul comercial, sub presiunea exigențelor obiective ale schimbului de valori, spațiul juridic necesar pentru ca manifestarea de voință aparentă să ia locul celei reale și să producă efecte juridice valabile în folosul terților de bună-credință.

Se poate merge însă până acolo încât să se spună că o eroare comună – mai ales una degajată cu rea-credință (căci și incompetența iresponsabilă crasă tot rea-credință este, potrivit adagiului „*culpa lata dolo aequiparatur*”) – creează norme imperative de drept public, permițând modificarea ordinii constituționale, a ordinii publice în special? Chiar și în dreptul privat (respectiv în dreptul comercial și în dreptul comerțului internațional) s-a conchis că uzanțele comerciale nu pot prevala decât în raport cu normele subsidiare, iar cutuma poate apărea doar prin interstițiile normelor imperative, nu împotriva acestora.

Răspunsul la întrebarea pusă mai sus este, așadar, negativ. El se menține astfel inclusiv în împrejurările în care eroarea comună a fost preluată și consolidată prin legi infraconstituționale sau, după caz, prin acte administrative care adaugă la lege sau o modifică. Faptul că toată lumea (sub influența *mass-media*) crede în mod greșit că România este o republică semiprezidențială sau că deciziile CJUE lasă fără efect deciziile CCR

sau că procurorii trebuie să se bucure de aceeași independență ca judecătorii etc. nu poate fi un temei legal pentru abaterea de la dispozițiile constituționale, de la principiile dreptului în general. Faptul că asemenea erori au fost preluate în legi infraconstituționale nu modifică ordinea constituțională prevăzută de legea fundamentală. Această interpretare se menține și atunci când este vorba despre acte administrative care fie derogă de la lege, fie pun în aplicare legi neconstituționale.

Cu titlu mai general, trebuie spus că opiniile presei cu privire la ceea ce este legal sau ilegal, ce este ordine juridică și ce se află în afara ordinii juridice nu pot fi invocate sau luate în considerare nicăieri pentru a legitima acte juridice ilegale sau a delegitima acte juridice legale.

Aceasta nu înseamnă că *media academică* trebuie să intre într-un război cu *mass-media*, cu media socială, populară, profană. Ceea ce Enciclopedia Juridică Română face este să alerteze cu privire la un fenomen nociv, care subminează guvernarea legii (așa-numitul „stat de drept”) zi de zi, ceas de ceas și în proporții de masă, și să propună organizarea unei cooperări responsabile între factorii de comunicare socială și administratorii rețelelor sociale, pe de o parte, și reprezentanții *Almei mater*, pe de altă parte, în scopul realizării unei opere de educație publică corectă în domeniul juridic. Dacă o asemenea conlucrare nu se va putea obține, specialiștii dreptului vor trebui să abandoneze confortul aulei academice și să iasă în agora, în arena publică, pentru a-și apăra profesia, dând mesajele juridice corecte, iar nu imitând servil tezele pseudo-juridice ale presei (neinformate sau politizate).

4. Marginalizarea unor ramuri de drept fundamentale. Elaborarea Enciclopediei Juridice Române a mai pus în lumină o realitate îngrijorătoare, a cărei revelare generează perplexitate: există ramuri de drept pe cale de dispariție, iar asta nu pentru că nu ar mai fi necesare, ci pentru că nu sunt suficient de lucrative și, de aceea, nu mai există interes pentru specializare în domeniile lor. Cu titlu de exemplu și fără a epuiza lista, menționăm teoria generală a dreptului, dreptul internațional privat, criminologia, sociologia juridică, dreptul comparat. Or, așa cum războaiele se pot sfârși din lipsă de combatanți, așa și o ramură de drept se poate usca din lipsa specialiștilor (profesori și cercetători) care să se îngrijească (dacă se poate, cu dragoste și chiar cu pasiune) de ea.

A fost o adevărată odisee identificarea și mobilizarea unor profesioniști de calitate, care să contribuie la elaborarea Enciclopediei cu definiții și comentarii în domenii precum cele menționate anterior. Unele nici nu au fost incluse în volum; cel puțin, nu în mod distinct.

Cum să ne mai mire atunci că am găsit în unele cursuri universitare de drept internațional privat referiri la legi aplicabile străine care... „nu se aplică propriu-zis” (sic!), dar „se iau în considerare atunci când normele lor sunt o condiție pentru aplicarea legii române” (sic!)?! O asemenea șaradă ne duce, cel mult, cu gândul la instituția retrimiterii, când normele conflictuale ale legii străine, desemnată ca aplicabilă cauzei de către normele conflictuale ale forului, retrimite la legea forului (for care poate fi instanța română). Chiar și așa, gândul că unii studenți află că aplicarea legii poate fi „propriu-zisă” sau nu (adică există cazuri în care legea aplicabilă... practic nu se aplică) este tulburător. De asemenea, pentru a ne menține la exemple din același domeniu, în căutarea unor contributory valoroși, am dat peste texte care arată că unii juriști activi în domeniul dreptului internațional privat nu sunt siguri dacă acesta se ocupă de rezolvarea conflictelor de legi în spațiu sau și de aceea a conflictului de legi în timp. (Evident, problema retroactivității sau ultraactivității legii, care are ca obiect rezolvarea conflictelor de legi în timp, nu aparține dreptului internațional privat.)

Inclusiv în condițiile în care se manifestă tendințe de uniformizare și unificare a dreptului care acoperă și materia normelor conflictuale sau în care apariția unor entități așezate pe baze federale, precum UE, șterg distincția între „intern” și „internațional”, reducând numărul contractelor cu elemente de extraneitate, dreptul internațional privat rămâne o ramură de maximă necesitate. El este și o ramură de maximă dificultate.

Din nefericire, raportul dintre calitatea muncii cerute unui specialist în dreptul internațional privat și remunerarea acestei munci este cu totul dezzechilibrat, mai ales dacă se compară cu ceea ce se petrece în

domeniul dreptului penal, al familiei, al succesiunilor etc. Știința nu face casă bună, se pare, cu economia de piață.

Aproximativ la fel se pune problema în domeniul teoriei generale a dreptului. În acest domeniu, de asemenea, specialiștii veritabili sunt pe cale de dispariție. Fapt care nu este de mare mirare, dacă ne gândim că, pentru cei mai mulți juriști, practicieni sau teoreticieni deopotrivă, legea apare a fi tot mai mult obiect al preocupării prioritare în defavoarea dreptului.

Cu relativ puține ore în *curricula* universitară, teoria generală a dreptului plutește pe deasupra celorlalte discipline fără a-și trimite mesajul și a-și înfige rădăcini în fiecare dintre acestea. Ea apare, astfel, multora ca un fenomen exotic, al cărui studiu reprezintă un lux de paradă. Or, elaborarea Enciclopediei Juridice Române a pus în lumină, pe de o parte, nevoia recurgerii permanente la abordări de teorie generală a dreptului integral, precum și, pe de altă parte, aceea a elaborării unor teorii generale de ramură care să o particularizeze pe cea dintâi.

Aceasta înseamnă nu numai mai multe ore de curs și seminar rezervate teoriei generale a dreptului integral, ci înlocuirea, în programul studiilor de licență, a orelor destinate prezentării, mai ales sub aspect legislativ, a unor cunoștințe tehnice de drept, cu cursuri de teorie generală de ramură, alături de care să fie introduse sau amplificate cursurile de criminologie, filosofie a dreptului, sociologie a dreptului, etică, doctrine politice și economice, epistemologie, logică deontică. Licențiații în drept trebuie să fie cunoscători ai dreptului (chiar dacă aceasta ar însemna, la limită, să nu cunoască nicio lege) și să înțeleagă filosofia dreptului, să posede viziune și cultură juridică integrală. Cursurile de tehnică juridică și legislație trebuie introduse în programul masteratelor, acolo unde poate fi aprofundată și detaliată materia părții speciale a dreptului penal, procedura civilă și penală, dreptul falimentului/insolvenței, dreptul notarial, dreptul UE și altele asemenea. Aceasta cu atât mai mult cu cât juriștii care doresc să devină judecători sau procurori vor intra, oricum, în sistemul de studii al Institutului Național al Magistraturii, de la care, desigur, viitorul așteaptă formarea magistraților, iar nu îndocrinarea lor.

5. Apariția unor ramuri de drept nejustificate științific. O asemenea abordare impune respingerea „modelor” juridice care au condus, adesea propulsate și de mărunte interese personale, la apariția unor ramuri de drept artificiale, construite prin simpla adunare a normelor reglementând anumite activități socio-economice. În anumite state membre ale UE se vorbește deja despre „dreptul animalelor”. Unele sisteme naționale de drept au făcut din animale subiecte pasive de drept penal. În materia drepturilor omului se întrevede deja perspectiva apariției „dreptului noii normalități”, care va consacra transpunerea în reguli de drept a neomarxismului de gen.

Așa-zise „ramuri de drept” care formează obiectul de studiu al unor discipline juridice distincte în programele universitare, precum „dreptul construcțiilor”, „dreptul urbanismului”, „dreptul consumatorului”, „dreptul diplomatic”, „dreptul consular”, „dreptul medical” etc., nu sunt decât ansambluri de reglementări cu caracter mai degrabă administrativ, care ordonează aplicarea unor politici sectoriale, fără a exprima vreo doctrină juridică, economică sau politică ori exprimând teorii juridice proprii altor ramuri de drept (cele autentice). Asemenea ansambluri normative pot face obiectul unei specializări postuniversitare, dar nu al unor studii de licență. Totodată, ele nu ar trebui desemnate cu apelativul „drept”, ci cu cel de „legislație”. De exemplu, „legislația urbanismului”, iar nu „dreptul urbanismului”. Să nu luăm numele dreptului în deșert!

Dacă este adevărat că un grup de norme legislative care nu pot genera o teorie generală nu constituie o ramură de drept, reciproca nu este valabilă; nu orice grup de legi care se subsumează unei teorii generale este o ramură de drept. Normele care reglementează raporturile obligaționale sunt calibrate de o „teorie generală a obligațiilor”, dar valoarea acesteia se manifestă numai integrată în teoria generală a dreptului civil, dreptul civil fiind ramura de drept, iar „dreptul obligațiilor civile” este doar o subramură sau un subsistem al acestuia. Fără una dintre ele, dreptul civil își pierde coerența. La fel stau lucrurile și cu „insolvența” care privește viața „societăților comerciale”, acestea fiind părți ale „raportului de drept comercial”. Abia acesta,

„dreptul comercial”, este o ramură de drept veritabilă, iar nu „dreptul insolvenței” sau „dreptul societăților comerciale”, chiar dacă există o teorie generală a falimentului sau o teorie generală a subiectelor colective de drept și dacă fiecare dintre ele pot fi studiate separat. Tot astfel, „concurența”, ca instituție juridică, beneficiind și de o teorie generală a concurenței, participă la construcția sistemului de drept care guvernează raporturile comerciale, respectiv a ramurii „dreptului comercial”, iar „concurența neloyală”, împreună cu „contrafacerea” întregesc sistemul de drept al proprietății industriale, fără a fi nevoie să fie ramuri de drept distincte. Numai o asemenea abordare îndeamnă la o viziune integrată și integrală asupra marilor grupuri de raporturi sociale supuse unei anumite ordini juridice, care este și trebuie să fie perfect coerentă. De aici rezultă acea atât de necesară cultură juridică, grație căreia dreptul se autonomizează în raport cu legislația, asigurându-i conformitatea cu adevărul și echitatea, conferindu-i logică, viabilitate, fiabilitate și durabilitate.

Relațiile sociale evoluează permanent sub influența progresului tehnologic, care se reflectă (nu neapărat pozitiv) și în variabilitatea moravurilor, printre altele. Multe dintre aceste relații noi se cer reglementate juridicește. Uneori, vechile reglementări le pot fi aplicate, faptul dovedind caracterul ridicat de abstracțiune și generalitate de care a fost capabil un legiuitor vizionar (a se vedea cazul dispozițiilor Codului civil francez din 1803, care au putut fi aplicate ulterior coliziunii aeronavelor, bunuri încă neinventate la data adoptării legiurii respective). Alteori, este indispensabilă adoptarea unor norme noi. Aceasta cu atât mai mult cu cât tendința factorului politic este aceea ca, în numele clarității și predictibilității legii, să normeze toate detaliile, transformând, practic, legea într-o adevărată carte tehnică. Acești legiuitori nu cunosc avertismentul lui Jules Renard, potrivit căruia legea este asemenea armurii unui cavaler care apără corpul acestuia (în cazul legii, este vorba despre corpul social), dar care, cu cât are mai multe piese, deși astfel se mulează mai bine pe trup, ajunge să nu mai fie de folos, întrucât greutatea sa împiedică orice mișcare, dacă nu chiar îl strivește pe purtătorul ei, ucigându-l.

Apariția unor noi norme juridice care reglementează relații sociale noi sau modificate, oricât de multe ar fi acestea, nu determină automat și apariția unor noi ramuri de drept, o nouă structură și ierarhizare a ramurilor dreptului, o nouă arhitectură a sistemului de drept. Ramura de drept este un subsistem a cărui existență se subordonează unor criterii științifice referitoare la specificitatea obiectului, la metoda de reglementare, la principiile fundamentale ale reglementării și la logica agregării lor, la natura raportului reglementat și la caracteristicile sale obiective, la cauza reglementării, la locul reglementării în ierarhia actelor normative etc. În sistemele de drept de tradiție romanistă, care fac distincția între dreptul public și dreptul privat, ramurile de drept se constituie și în funcție de această dihotomie, în timp ce reglementarea legală poate amesteca, după nevoi, norme aparținând ambelor categorii.

Desigur, criteriile de delimitare nu trebuie absolutizate. Între ele există interacțiuni și conexiuni care pot supune un raport juridic simultan și coerent unor norme de drept public și de drept privat. Inclusiv în aceste cazuri însă, respectiv atunci când normele de drept public se insinuează în câmpul dreptului privat (cum se întâmplă în reglementarea raporturilor din domeniul asistenței medicale și ocrotirii sănătății), nu se poate conchide *a priori* că ne aflăm în prezența nașterii unei noi ramuri de drept. Sub aspectul științei dreptului, mai degrabă este vorba despre interdisciplinaritate și/sau pluridisciplinaritate. Interdisciplinaritatea și pluridisciplinaritatea sunt una; fragmentarea forțată a sistemului de drept și a subsistemelor sale, alta.

În cuprinsul Enciclopediei Juridice Române au fost introduse definiții ale unor termeni și expresii aparținând dreptului mediului și celui al sănătății. Rămâne de lucrat în continuare, inclusiv cu prilejul viitoarelor ediții ale acestei opere mereu perfectibile, pentru a decela principiile generale și raționamentele specifice care, pe de o parte, conferă identitate juridică proprie bazei legislative a politicilor privind protecția mediului și, respectiv, ocrotirea sănătății, adică dreptului pozitiv propriu domeniilor de activitate respective, iar, pe de altă parte, le disting de alte ramuri de drept.

În contextul observat cu prilejul lucrului la întocmirea Enciclopediei și pur și simplu împinși de demersul științific operat cu acest prilej, s-a mai putut constata că, pe când materii esențiale, precum dreptul comparat și criminologia, practic, au încetat să mai facă obiectul cercetării juridice românești, a apărut o pletoară de

ramuri de studiu rezultate prin desprinderea din ramuri consacrate a unor subramuri și subrămurele, fiecare cerându-și dreptul la norme didactice și de cercetare. Așa se explică și o derutantă inflație editorială, precum și fragmentarea viziunii asupra sistemului de drept în orizonturi înguste și necongruente.

Enciclopedia Juridică Română a încercat să repare asemenea neajunsuri. Astfel, am refuzat separarea între dreptul comercial și dreptul afacerilor, care ar fi sugerat că raporturile comerciale nu au ca obiect tocmai afacerile, adică schimburile de valori menite a aduce câștig părților lor. În trecut fie spus, confuzia logică a făcut ca două ramuri de drept diferite – dreptul civil și dreptul comercial (căci dreptul comercial nu este o simplă ramură a dreptului civil, chiar dacă acesta din urmă este drept comun pentru cel dintâi) – să fie unificate forțat de către legiuitorul român în cadrul unui cod unic de drept privat, în timp ce doctrina juridică a mers la extrema opusă, distingând studiul raporturilor comerciale *stricto sensu* de cele investiționale, care, sub aspect juridic, tot prin contracte bazate pe logica actelor și faptelor de comerț se realizează.

Apariția Enciclopediei nu poate rezolva însă problema. Ea poate da doar un impuls rezolvării. Aceasta cere un efort amplu, făcut atât în mediul universitar, cât și în cel al cercetării juridice, precum și la nivelul puterii legislative.

AȘTEPTĂRILE/SPERANȚELE NOASTRE

1. Pariuri aproape câștigate. Prima speranță a editorilor, coordonatorilor generali și de domeniu, contributorilor și celorlalte persoane care s-au implicat în realizarea acestui volum este cu siguranță aceea de a fi făcut pași către câștigarea „pariurilor” puse în legătură cu el, pariuri descrise într-un subcapitol anterior al prefetei de față, respectiv de a se fi apropiat de atingerea obiectivelor propuse.

Nu putem pretinde că obiectivele au fost deja atinse sau că pariurile au fost deja câștigate. Victoria deplină presupunea o schimbare radicală de mentalități la nivelul masei critice a comunității profesioniștilor dreptului cu privire la misiunea cercetării juridice, respectiv la raportul dintre drept și legislație. De asemenea, ea cerea un salt major în ceea ce privește atitudinea critică cu privire la politizarea excesivă a normei de drept, ca și atitudinea autocritică referitoare la administrarea actuală a actului de justiție. Asemenea evoluții s-au produs. Prezentul volum al Enciclopediei Juridice Române o probează. Nu toți și nu în toate privințele acest drum a fost parcurs însă până la capăt. Ceea ce a mai rămas nefăcut – și aceasta este o altă speranță sau o altă așteptare – se va face în viitor, în volumul cu care se va termina prezenta ediție a Enciclopediei, ori cu prilejul altor ediții, de către autorii actuali sau de cei care vor urma odată cu emergența viitoarelor generații de juriști.

În opera de reabilitare a științei dreptului, ca și de transformare a abordării majoritare actuale, potrivit căreia știința dreptului a fost subordonată legislației, iar legislația a fost subordonată voluntarismului politic irațional, nici prezentul volum al Enciclopediei, ca și cele precedente, nu reprezintă sfârșitul și, probabil, nici începutul sfârșitului. Sperăm însă că ne aflăm la sfârșitul începutului. Ceea ce înseamnă că am arătat, cel puțin, drumul de urmat.

2. Corectarea abordărilor inegale. În aproape o mie de pagini de text, cât cuprinde volumul al patrulea, se găsesc texte inegale din punctul de vedere al dimensiunii, dar și al calității, din perspectiva gradului de detaliere a informației, precum și din cea a gradului de aprofundare a analizei. Efortul coordonatorilor, împreună cu redactorii de carte ai editurilor implicate, pus la grea încercare de indisciplinarea intelectuală a multora dintre contributori, nu a reușit să uniformizeze cu totul nici stilul de redactare.

Ceea ce nu putem și nu vrem să ascundem este că, într-o lume dominată de comunicarea electronică și de tandemul malefic „copy-paste”, s-a pierdut și abilitatea exprimării elegante; ba poate chiar și gustul pentru frumusețea limbii române scrise. Într-o lume confuză, din toate punctele de vedere, dreptul nu putea face excepție, iar confuzia din gândire se transferă în confuzia vorbirii. Într-o lume grăbită, care aleargă spre nicăieri cu convingerea că toate drumurile duc acolo (sic!), mulți, prea mulți juriști nu mai găsesc timp spre

a asimila informația juridică adunată din șuvoiul care curge pe rețelele sociale de comunicare virtuală, din fluxul neconținut al unei legislații instabile sau dintr-o literatură lovită de inflație, rezultat nu al unei abundențe de idei originale, ci al unui exces de orgolii sau de condiții birocratice vizând promovarea în profesie pe aberante criterii cantitative. De aceea, cugetările pe care le emit, fie ele și corecte, sunt adesea frânturi de informație nedigerată, greu de înțeles.

Nutrim speranța că, în procesul de coordonare și finisare redacțională a textului acestui volum, multe din astfel de neajunsuri au fost corectate, iar cele care au mai rămas nu vor afecta nici valoarea generală a produsului nostru, nici înțelegerea definițiilor particulare cu formulări mai complicate. Ne asumăm, în toate cazurile, calitatea mesajului pe fondul său, chiar dacă nu agreăm totdeauna calitatea mesajului în forma sa. Ne consolăm cu ideea că cititorul de bună-credință va înțelege oricum; cel de rea-credință nu va înțelege orice ar fi.

3. Impulsionarea reformei învățământului juridic. Este limpede că misiunea imediată a școlii românești de drept este nu numai aceea de a forma noi generații de juriști practicieni, ci și de a forma rapid profesorii și cercetătorii de care ea însăși are nevoie. Câtă vreme profesorii ne lipsesc, dreptul românesc, ordinea de drept și guvernarea legii în România sunt în pericol.

La capătul redactării acestui penultim volum al Enciclopediei Juridice Române, sentimentul nostru este că România nu dispune de timp pentru a se ajunge la o transformare treptată a modului de predare a dreptului în facultățile de specialitate. Viteza acestei transformări este frânată nu doar de inerția mentalităților, ci și de confortul creat prin actuala manieră de organizare a învățământului juridic, în care se include și o structură a materiilor de studiu care nu îndeamnă la gândire critică și la o viziune holistică într-un domeniu prin excelență holistic. Iată de ce, reforma trebuie să înceapă de sus în jos, cu adoptarea unui nou curriculum al facultăților de drept, cu o nouă delimitare a materiilor între forma de învățământ a licenței și a masteratului și cu o nouă fișă a posturilor didactice. Nu mai este timp pentru a aștepta ca profesorii de drept să dea tot ceea ce pot; este urgent să li se ceară imperios a da ceea ce trebuie.

4. Impulsionarea reformei cercetării juridice. Tot în acest context, experiența redactării Enciclopediei Juridice Române ne mai arată că cercetarea juridică românească este, la rândul său, într-o profundă criză. Până la urmă, ceea ce face să progreseze știința, în orice domeniu, este nu învățământul, ci cercetarea. Cândva „navă amiral” a științei dreptului românesc, Institutul de Cercetări Juridice a ajuns să facă o figură modestă în ceea ce privește contribuția la dezvoltarea acesteia. Enciclopedia a beneficiat de aportul remarcabil al cercetătorilor onorifici și al colaboratorilor externi ai Institutului, mai mult decât de cel al personalului său permanent.

Ne grăbim a adăuga că vina pentru o atare situație nu aparține managementului instituțiilor de cercetare juridică, ci mai ales sistemului general în cadrul căruia ele sunt organizate și funcționează (inclusiv în ceea ce privește bugetarea insuficientă de către stat, cu accent special asupra caracterului neatractiv al salarizării).

5. Utilitatea volumului. Mai sperăm că acest volum al Enciclopediei Juridice Române, ca și cele precedente, să fie util cititorilor săi. Avem motive a ne aștepta să fie astfel atât în ceea ce îi privește pe profesioniștii dreptului, care vor afla în paginile lui clarificări referitoare la problemele controversate cu care se confruntă în activitatea concretă curentă, cât și în ceea ce îi privește pe neprofesioniștii interesați să înțeleagă modul de funcționare a statului, precum și mecanismele nașterii și executării raporturilor sociale ordonate juridicește.

În ceea ce îi privește pe profesioniști, îi avem în vedere pe cei în curs de formare (studenții), cât și pe cei deja formați, atât pe cei exclusiv titrați (absolvenții facultăților de drept la nivel de licență și masterat), cât și pe cei consacrați (doctori în drept, cadre didactice universitare, cercetători de grad superior).

De asemenea, sperăm și ne așteptăm ca, în paginile volumului al patrulea al Enciclopediei, ca și în cele ale volumelor anterioare: i. legiuitorii să găsească principii și modalități de gândire care să fundamenteze

reglementările pe care le adoptă, garantându-le perfectă adecvare la scopul urmărit; ii. judecătorii, considerente pe care să le preia (și chiar să le citeze) în hotărârile lor; iii. procurorii, ghidaj pentru actul de urmărire penală și argumente pentru formularea rechizitoriilor și concluziilor lor; iv. avocații, raționamente de folosit (inclusiv prin citare) în cererile și pledoariile lor; v. consilierii juridici și avocații de afaceri, surse de inspirație pentru avizele lor, de natură a le permite să asocieze respectul legii cu oportunitatea economică; vi. lichidatorii, explicații concrete pentru organizarea și executarea mandatului lor; vii. notarii, clarificări privind sensul procedurilor pe care le administrează etc. Oricine se va obosi să caute în acest volum va afla ceea ce îl interesează și va constata că speranțele noastre sunt justificate. Ei vor mai observa că, într-o perioadă în care scandalurile de plagiat nu conțin și într-un domeniu în care cunoștințele și teoriile s-au sedimentat de mai multe secole, Enciclopedia Juridică Română este o lucrare cu numeroase elemente de originalitate, cu abordări cutezătoare, cu deschideri uneori surprinzătoare.

Este posibil ca unii dintre cititori să nu găsească definierea anumitor termeni sau sintagme care îi interesează; după cum alții vor da peste termeni care nu li se par demni de interes. Acesta este riscul inerent al alegerilor făcute de contributori, și el trebuie înțeles ca atare. Sperăm ca o viitoare ediție să se bucure de o selecție a termenilor mai apropiată de părerea majoritară.

Subliniem însă că la unii termeni, care au fost inițial planificați pentru definire, s-a renunțat atunci când contributorii care s-au angajat la definirea lor, desigur din motive binecuvântate, au întârziat predarea textelor dincolo de limitele unei așteptări rezonabile. În asemenea cazuri, renunțarea a vizat doar termeni care au apărut, în ochii coordonatorilor volumului, a nu fi esențiali.

6. Caracterul românesc al demersului. O ultimă mențiune privește faptul că ne aflăm în fața unei enciclopedii juridice „române”, ceea ce explică împrejurarea că s-a pus un accent special pe producția doctrinală, legislativă și jurisprudențială românească, ca și pe contribuția ei la dezvoltarea dreptului la nivel universal. Excepții au fost făcute, sub impulsul exigențelor de drept comparat, referitor la unele noțiuni și instituții specifice unor sisteme de drept străine, fără corespondent sau cu o corespondență parțială, dar cu relevanță semnificativă în spațiul științei dreptului românesc, precum și la personalități aparținând altor națiuni care au marcat istoria universală a dreptului. Sperăm ca și acest aspect să fie observat, înțeles și acceptat.

Gândirea juridică românească are specificul ei, dar, în același timp, are valoare universală. Totodată, ea trăiește într-un context internațional cu care schimbă mereu idei și experiențe; un context din care preia ceea ce o poate îmbogăți și căruia îi furnizează produse intelectuale necesare progresului global într-o lume a interdependențelor.

7. O încercare în așteptarea desăvârșirii. Cu atari gânduri, invităm la folosirea acestei cărți, așteptând ca aceia care o vor face să simtă impulsul de a relua formula argheziană, gândind și spunând „carte frumoasă, cinste cui te-a scris!”, dar și ca alte generații de juriști să continue și să perfecționeze demersul nostru. Noi am făcut pe cât s-a putut. Alții să facă mai mult și mai bine.

Preluând o expresie remarcabilă a juristului Nicolae Titulescu, cu o minimă parafrază, punem punct prefeței volumului al patrulea, penultimul al Enciclopediei Juridice Române, afirmând că noi am dorit să facem lumină în lumea științei dreptului; iar dacă nu am făcut lumină, cel puțin am aprins o candelă; și chiar de nici această candelă nu s-a aprins, tot este ceva, întrucât am încercat. O încercare menită a-i încuraja pe cei care vor veni după noi să reia demersul și a-i ajuta să reușească.

COORDONATORII GENERALI AI VOLUMULUI

Prof. univ. dr. Adrian SEVERIN

Prof. univ. dr. Iosif R. URS

J

J

jaf (i. d. r.), faptă penală corespondentă tâlhăriei în Evul Mediu (*jefuitor* – cel care comite un jaf).

jalbă (i. d. r.), plângere/reclamație scrisă adresată unei autorități prin care se exprimă o nemulțumire ori se cere un drept cuvenit sau o favoare; termen – provenit din slavonescul „zaliba” – folosit în Evul Mediu și în Epoca Modernă pentru a defini o plângere sau reclamație făcută în scris; adresă oficială către o autoritate prin care se exprimă o nemulțumire.

jefuirea celor căzuți pe câmpul de luptă (dr. pen.), infracțiune prevăzută în C. pen., care constă în jefuirea pe câmpul de luptă a morților sau răniților. Aceeași infracțiune se reține și atunci când jefuirea morților sau a răniților, chiar dacă nu este săvârșită pe câmpul de luptă, este urmarea unor operații de război. Rațiunea acestei incriminări rezultă din existența unor reglementări internaționale cu privire la situația răniților de pe câmpul de luptă. În acest sens, amintim Convenția internațională care reglementează situația militarilor răniți în război, convenție care a fost ratificată inclusiv de țara noastră. Totodată, România a semnat Convențiile de la Geneva, adoptate ulterior, pentru îmbunătățirea sorții răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie, precum și pentru îmbunătățirea sorții răniților, bolnavilor și naufragiaților din forțele armate pe mare. Jefuirea morților sau răniților pe câmpul de luptă sau într-o situație asemănătoare, creată ca urmare a unor operații de război, reprezintă o faptă de pericol social ridicat, fiind profund inumană. Totodată, printr-o astfel de faptă este creată o stare de deprimare în rândul armatei și al populației civile, fiind afectată puternic latura psihică a capacității de apărare a țării. Această infracțiune poate fi săvârșită doar în timp de război. Subiect activ al acestei infracțiuni poate fi orice persoană. Subiect pasiv este atât persoana căzută pe câmpul de luptă sau în afara acestuia, dar ca urmare a unei operațiuni de război, indiferent că vorbim despre un militar din forțele armate ale țării sau ale inamicului sau de un civil, cât și statul. În ceea ce privește elementul material al laturii obiective, noțiunea de

„jefuire” folosită în norma de incriminare presupune o acțiune de luare directă a obiectelor ce se aflau asupra victimelor, ceea ce caracterizează o modalitate gravă de furt, dar fără folosirea violenței, spre deosebire de limbajul comun, în care noțiunea de „jaf” include și folosirea violenței.

jefuitor de epave (dr. trans.), răufăcător care jefuiește navele eșuate sau provoacă eșuarea navelor prin semnale false. (v. și *piraterie*).

jeler (i. d. r.), nume dat, în Transilvania, încă din secolul al XIII-lea, unei categorii de țărani dependenți care munceau pe moșile nobililor, dar cărora, în general, nu li se dădeau în folosință sesii (v. și *loturi de pământ*). Sunt regăsiți în documente cu denumirile *priores inquilini* (j. cu casă, cărora li se dădea uneori în folosință o parte dintr-o sesie) și *operarii* (j. fără casă și sesie), respectiv cu cele de *inquilini* și *subinquilini*. După organizarea Transilvaniei ca principat autonom sub suzeranitatea Imperiului Habsburgic, s-a încercat reglementarea statutului juridic al iobagilor și al j. prin *Certa puncta* („Anumite puncte”) a Mariei Tereza din anul 1769, patentă cunoscută și ca *Legea urbarială*.

jpgheab (dr. trans.), **1.** platformă netedă și înclinată pe care alunecă produse la/de la bord; canal de scurgere din bordurile navei, de-a lungul cornierului lacrimar care colectează apa de pe punte și-i asigură scurgerea și evacuarea prin gurile și tubulatura de scurgere din borduri; **2. j.** de gutieră – fila de punte de bordură montată pe capetele traverselor pe navele de lemn, care conturează nava și leagă bordajul exterior cu puntea, formând patul jpgheabului de gutieră pe unde se scurge apa de pe punte către gurile de scurgere; **3. j.** de mărfuri – uluc (v.) de mărfuri, platformă îngustă și lungă de scânduri, cu sau fără părți laterale, dispusă în pantă de la navă la cheu sau de pe puntea navei în hambare, cu ajutorul căreia se manipulează mărfurile prin alunecare.

jihad (dr. omului), confruntare spirituală condusă în acord cu preceptele normelor dreptului islamic (în spe-

cial Sfântul Qur'an și Shari'ah). În contextul manifestărilor fundamentaliste islamice și al apropierei culturale, sfera conceptuală a termenului a fost înțeleasă în mod eronat pe coordonatele Războiului Sfânt purtat de credincioșii musulmani împotriva adepților altor religii, cu scopul asigurării dominației religioase a Islamului. Confruntarea presupusă de **j.** este una internalizată, de natură imaterială, și vizează, în principal, stăruința fiecărui credincios musulman de a asimila preceptele religioase și de a adera la un cadru social racordat la exigențele islamice. Conflictul persoanelor adepți ale religiei islamice cu indivizii aparținând altor comunități religioase se cristalizează doar dacă și în măsura în care aceștia din urmă comit intruziuni de natură să afecteze dinamica comunității islamice. În opinia doctrinarilor islamici, **j.** se manifestă ca o ripostă necesară, ce intervine în ultima etapă în măsura în care valorile islamice sunt contestate. Opoziția dintre valorile occidentale și normele cultural-religioase, descrisă în teoria și practica drepturilor omului, este transpusă prin clivajul dintre universalismul drepturilor omului și relativismul cultural. Înăuntrul acestui clivaj, valorile occidentale au preeminență în raport cu normele extrase din cultură și religie, dat fiind faptul că primele au apanajul universalității, iar cele din urmă sunt privite ca circumstanțiate în funcție de exigențele comunității de apartenență. Pentru a ralia specificul **j.** la standardele occidentale, în sistemul islamic de protecție a drepturilor omului a fost formulată o seamă de reguli în funcție de care să se legitimeze orice confruntare spirituală cu implicații religioase: non-combatanții nu sunt ținte legitime, religia nu constituie un criteriu în funcție de care să fie purtate confruntările, agresiunea de orice formă este interzisă, putând fi legitimată doar în situații de excepție și pentru protecția drepturilor persoanelor nevinovate, a suveranității și a securității naționale. Dreptul războiului în religia islamică este fundamentat pe normele care derivă din Shari'ah și care se bazează pe protecția a cinci elemente esențiale: religia, viața, onoarea, mintea, proprietatea. În ipoteza în care este absolut necesar și se impune pentru protecția drepturilor musulmanilor, confruntările spirituale sunt necesare, însă trebuie să se desfășoare sub marja precizată de legea islamică, sintetizată de cele cinci elemente.

jirebie (i. d. r.), termen care desemna, în obștea arhaică, locul de casă și grădină, desprins din vatra satului și stăpânit individual de o familie. În Moldova, după descălecat, **j.** a căpătat, treptat, o nouă accepțiune, și anume aceea de lot de pământ atribuit de stăpânii

feudali, cu titlu de folosință, vecinilor, în vederea exploatarea. Astfel, corespondentele **j.** sunt *delnița*, în Muntenia, și *sesia*, în Transilvania.

jitar (i. d. r.), persoană însărcinată de membrii obștii sătești cu paza semănăturilor și a recoltelor, și, mult mai târziu, a hotarului și a pădurilor (*jitărit* – plata cuvenită jitarului).

jitnicer (i. d. r.), dregător medieval din Țările Române (**v.**), însărcinat cu strângerea grânelor cuvenite Domnului și administrarea jitnițelor – a hambarelor – curții domnești. **J.** este atestat mai întâi în Moldova, la jumătatea secolului al XVI-lea, ca slugă a Domnului, fiind ulterior menționat de Miron Costin și Dimitrie Cantemir ca mic dregător care nu intra în componența Sfatului domnesc (**v.**), pentru ca, ulterior, să participe la lucrările Divanului în calitate de mare **j.** În executarea sarcinilor care îi reveneau, **j.** avea în subordine un aparat dregătoresc. În Muntenia, **j.** este menționat aproape exclusiv în timpul celei de-a doua domnii a lui Grigore I Ghica (1672-1673) – uneori ca participant la Sfatul domnesc –, după care atribuțiunile îi sunt preluate de marele clucer (var. *jicnicer*).

job sharing (engl.) „diviziunea obligațiilor de muncă” (dr. muncii), contract individual de muncă al cărui element definitoriu este împărțirea programului de muncă și a executării obligațiilor aferente unei anumite funcții între mai mulți salariați, potrivit acordului dintre aceștia, distinct față de contractul de muncă încheiat între angajator și salariații în cauză, al cărui accesoriu este. *De lege lata*, nu există în prezent o reglementare a **j.b.**, însă, *de lege ferenda*, se încearcă o reglementare a acestuia. Sub aspectul utilității, acest tip de contract de împărțire a muncii, în linii generale, este util în planul pieței muncii, iar această practică aduce beneficii majore salariaților prin flexibilitatea oferită, ca urmare a dreptului salariaților de a decide în mod liber asupra modului de împărțire a timpului de muncă, fără nicio intervenție din partea angajatorului.

joc 1. (dr. civ.), contract aleatoriu prin care părțile se obligă reciproc să plătească o sumă de bani câștigătorului, în cazul în care se produce sau nu un eveniment a cărui realizare depinde de forța, îndemânarea, cunoștințele sau abilitățile unor persoane sau pur și simplu de hazard și în care există atât șansa de câștig, cât și de pierdere a ambelor părți. Doctrina distinge între noțiunea de „**j.**” și cea de „pariu” (**v.**), elementul care le distinge fiind rolul părților în producerea evenimentului

care determină efectele contractului. Astfel, dacă părțile vor îndeplini un rol activ în producerea evenimentului, **j.** se mai numește „**j.** de îndemănare”, iar dacă părțile nu participă direct la eveniment, câștigul sau pierderea depinzând numai de hazard, **j.** se mai numește „de noroc” sau „prinsoare” ori „rămășag”. **J.**, deși se aseamănă, nu se confundă cu pariul (**v.** și *contract de joc și de pariu*). Pariul (prinsoarea), căreia i se mai spune și „rămășag”, este un contract prin care părțile se obligă să plătească una alteia, de regulă, o sumă de bani, pentru cazul producerii sau nu a unui eveniment la care ele nu participă direct și asupra finalizării căruia au poziții contradictorii. **2.** (dr. prop. int.), activitate distractivă, mentală și/sau fizică, desfășurată după reguli prestabilite, cel mai adesea cu învins și învingător, implicând, după tipul de **j.**, antrenament, atenție, concentrare, creativitate, efort fizic, experiență, rezistență, noroc etc.; interpretare a unui dans, a unui rol într-o operă cinematografică sau într-o operă dramatică (cazul artiștilor interpreți și executanți ori al actorilor); suport (material sau imaterial) necesar pentru activitatea distractivă (de ex., tabla și piesele de șah, tabla și piesele pentru Go, cărțile de **j.** etc.); set de reguli după care se joacă și se desfășoară o competiție (de ex., Go, șah, poker, biliard, popice, golf, tenis, **j.** electronice etc.); activitatea de a juca. a) Indiferent de felul în care este definit în dreptul contemporan al proprietății intelectuale, nu există o definiție unitară, multumitoare și general acceptată. Acesta este înțeles, de regulă, ca: activitate amuzantă, distractivă și/sau recreativă a uneia sau a mai multor persoane la un loc; mijloc de satisfacere a nevoii de repaus și recreere; activitate de interpretare a unui dans ori a unei melodii sau a unui rol pe scenă sau într-o operă cinematografică de către un actor; ca metodă/resursă de educație și/sau mijloc de dezvoltare psihologică sau fizică armonioasă; competiție între mai multe persoane ori între om și calculator după reguli prestabilite și scop determinat; felul de a se mișca și de a acționa a unui jucător pentru obținerea unui rezultat într-o astfel de competiție; modalitate de a câștiga recunoaștere și/sau glorie ori de nume date unor astfel de activități (tenis, golf, șah, **j.** pe calculator etc.). **J.** au fost și sunt activități fundamentale pentru oameni indiferent de vârstă. **J.** au o lungă istorie (**j.** de masă egiptean, numit „*senet*”, este doar primul **j.** ale cărui reguli au fost descifrate, dar nu și primul ori singurul practicat în Antichitate (în urmă cu 4.700 de ani), pentru că, potrivit unei legende a grecilor, Zeus, Poseidon și Hades și-au împărțit lumea pe care urmau să o stăpânească la **j.** numit zaruri; aceste piese de **j.** erau cunoscute

și pe teritoriul Iranului de azi, dar și în India în urmă cu 5.000 de ani. În Antichitate erau bine cunoscute nu doar **j.** sportive (primele jocuri olimpice s-au ținut în anul 776 î.Hr.) ori pur distractive/recreative, ci și cele intelectuale sau educative. Platon, de exemplu, folosea cuvântul „**joc**” (echivalentul elen al cuvântului care este *Παιχνίδια paichnídia*) pentru a desemna celebrele sale dispute (**j.**) intelectuale. Același Platon a comentat importanța **j.** pentru psihicul și pentru educația copiilor (fie că sunt „*naturale, fie că sunt născocite de ei înșiși*”), pe care învățământul modern, în special pentru cei mici, pare a-l fi redescoperit, categoria „**j.** educative” câștigând tot mai mult teren. b) **J.** sunt instrumente hotărâtoare pentru dezvoltarea psihică a copiilor, sunt activități decisive pentru formare în copilărie. Ele au fost și sunt condiție necesară a civilizației umane, sunt formatoare de cultură, pe care o precedă, și sunt, alături de imitație (cum nimeni nu poate începe de la zero, imitația este indispensabilă dezvoltării, calitățile ei depășindu-i neajunsurile), elementele formative importante pentru om și pentru cultura umană, fiind punctele de pornire pentru alte activități complexe, precum interacțiunea, limba, arta, dreptul și războiul, sunt o necesitate a vieții omului, mijloace de socializare și culturalizare, sunt un lucru foarte serios pentru oameni pentru că permit exprimarea creativității și dezvoltarea abilităților (generale, speciale, sociale și intelectuale) și o modalitate de a ne conecta cu trecutul și cultura noastră și o invitație la rigoare, de vreme ce, în **j.**, omul este cel mai riguros. **J.** au avut și au rol decisiv în dezvoltarea mentală a oamenilor, ele evoluând de la formele simple ale **j.** primilor oameni și ale copiilor, la formele din ce în ce mai complexe și în care factorul numit „creativitate”, împreună cu imaginația, intenționalitatea și conștiința sunt necesare atât pentru crearea („născocirea”, conform Platon) unui **j.** în sine (de ex., un **j.** video pentru calculator), cât și pentru a-l juca. c) Programe create pentru activități distractive, care funcționează cu ajutorul unor dispozitive electromecanice sau electronice de tipul calculatoarelor, cunoscute și sub denumirea de „**j.** video”, și care, atunci când îndeplinesc condițiile stabilite de lege (originalitate, noutate, activitate inventivă și aplicabilitate industrială), sunt creații intelectuale protejabile, după caz, prin drept de autor sau prin drept de inventator, atunci când programul este parte a unei mașini care constituie invenție. Oricare ar fi complexitatea, gradul de dificultate ori categoria din care fac parte (între trei și cinci grupe, considerându-se că este imposibil de a se face o delimitare netă între diferitele **j.** sau clase de **j.**), **j.** sunt produse ale imaginației și